

Biblioteca Centrală Universitară
BUCUREȘTI
Cota: 39476 ~~115~~ Anlet 39 476 dubl
Inventar: 620294

B.C.U. Bucuresti

C620294

RC 6609

Pr 6609/84

545538

Gânduri și Icoane =====
===== din vremea războiului

.....

Gândurile au aripi. Ele zboară în lume fără să fie văzute, ducând cu dânsese puțința binelui și a răului.

Cei cari le zămislesc, și mai mult încă, cei cari le aștern pe hârtie, trebuie să aibă grijă de sămânța pe care o seamănă și o împrăștie.

Un gând frumos poate să fie ca o biserică în care omul își odihnește sufletul, iar gândul rău este neghina care înăbușă grâul cel mai curat și mai rodnic.

Gândurile au aripi — de aceea să fim cu grijă pentru gândurile trimise în lume, mai ales în ceasul când soarta își coboară umbra ei asupra viitorului nostru și asupra onoare

unei țări care s'a ridicat la o culme înaltă prin credința, prin jertfa, prin suferința și prin idealul care a trimis-o în luptă.

Ț Măreția unui popor nu stă numai în ceasul biruinței, ci mai ales în puterea lui de a suferi.

De aceia gândurile fiecăruia trebuie să fie ca stâncile cu care clădești o fortăreață împrejurul onoarei patriei, o fortăreață atât de tare, încât generațiile care vor veni să se simtă sigure între zidurile ridicate pe morminte — pe mormintele aceloră cari și-au dat viața pentru un ideal, ziduri cimentate de sângele vitejilor și de lacrimile celor care îi plâng . . .

Gândurile au aripi — de aceia iea aminte la gândurile pe care le trimiți în lume . . .

1 Februarie 1918.

X De la inima mea la inima lor.

Trenuri trec... trec, și povara lor, pe care o duc departe, e tinereța țării noastre, speranța căminurilor.

Sunt grămădiți cu miile pe acoperișele vagoanelor, spânzurați pe margini, atârnați în chip primejdios, dar sunt veseli cu toții. Râd în drum, cântă, strigă... Și trenuri trec, trec înaintea în fiecare zi...

Cu inima grea, cu mâinile pline de flori plecăm la gară. Am dori să le spunem cuvinte de cari să-și aducă aminte, să le spunem tot ce simțim în aceste clipe, dar glasurile lor care se ridică în cor le înăbușesc pe ale noastre.

Un strigăt li se desprinde de pe buze când mă văd: — ne ducem, plecăm cu bucurie, ne

ducem la biruință, ca Tu să te faci Impărăteasă, Impărăteasa tuturor Românilor...

Acesta e strigătul inimii lor, urarea pe care o trimit, urarea pe care o cred, și eu le zâmbesc îmbiindu-i cu flori pe care le strânge brațul lor viu.

...Și trec... trec înainte...

* * *

Intr'o seară, când soarele se înclină în slava lui luminoasă, poleind cu aur tot ce-i cădea în cale, ajunsei mai târziu la gară reținută cum eram de alte datorii, și trenul a cărui plecare voiam s'o salut, se pusese în mișcare. Tinerii soldați se îngrămădeau cu veselia lor sgomotoasă în compartimente, având la chipiu și pe tunică flori pe care li le împărțisem mai înainte. Chiar și tunurile și caii erau împodobiiți cu margarete, cu flori liliachii de toate nuanțele, și strălucirea bogată a apusului le sporea frumusețea. Părea că însuși cerul se încercă să binecuvinteze plecarea acestor băieți, cari seduceau atât de bucuroși la moarte.

Măhnită de a fi ajuns cu întârziere, mă îndreptaiu grabnic spre vagoanele în mișcare. Un strigăt izbucni atunci din toate piepturile, fiindcă mă recunoscură, și o ploaie de flori căzù la picioarele mele. Ei și le desprindeau de la tunică, și le smulgeau din capelă, de pe tun, aceste flori ce le păstrau, ca să acopere cu ele pe Regina lor, în vreme ce aceiaș urare urcă spre cer:

— Dumnezeu să-ți ajute, s'ajungi Impărăteasă, Impărăteasa tuturor Românilor...

Și florile îmi cădeau în brațe, îmi cădeau pe mâinile care abia le mai puteau țineă, se împrăștiau pe pământul ce se acoperea cu purpur.

Multă vreme stătui nemișcată după ce trenul dispăruse; o dungă de fum pierdută în zarea portocalie și florile care mi se ofileau la picioare îmi mai lămureau doar această plecare.

Mă uitam, ca în fața unui mister, la cele două șine aruncate spre infinit, în depărtare, îmbinându-și drumul lor despărțit, și mă în-

trebam spre ce soartă oare se îmbulzește această tinerețe, mă întrebam dacă se va izbândi visul lor, dacă mulți dintr'înșii se vor mai întoarce? ...

Soarele coborîse, fumul se risipise, cântecul soldaților eră o amintire numai ...

Incetîșor am pornit spre casă ...

* * *

În fiecare zi mă duceam între răniți, treceam din sală în sală. Toți mă voiau între dînșii, fiecare soldat doreă să vadă pe Regină. Niciodată n'am lăsat o chemare fără răspuns, și cutreieram pretutindeni, fără să mă descurajeze vreo privire, vreo oboseală, vreun drum cât de lung.

Câte odată mi se pare însă că rătăcesc printr'un vis fără sfârșit. Îi văd culcați pat lângă pat, ochii lor mă întălnesc, mă urmăresc, mă sorb ... N'am știut niciodată până astăzi ce înseamnă să fii prada atâtor ochi. S'ar părea că privirile lor îmi smulg inima din piept, le simt ca o povară pe care abia mă pot s'o îndur.

Mă aplec spre fața lor trudită, le strâng mâinile întinse, mi-așez degetele pe frunțile arzătoare, le scrutez privirile ce se sting, ascult cuvintele șoptite...

Și pretutindeni mă urmărește acciași urare:

— Dumnezeu să-Ți ajute să te faci Impărăteasă, Impărăteasa tuturor Românilor...

Buze încheștate mi-o spun, glasuri pline de nădejde mi-o strigă: Ce înseamnă suferința noastră, dacă Tu te faci Impărăteasă, Impărăteasa tuturor Românilor?

Sunt atât de mișcătoare aceste cuvinte când pornesc de la patul răniților cari văd în mine împlinirea visului pentru care își dau viața!

Mă simt așa de mică, așa de umilită în fața răbdării lor stoice, ochii mi se umplu de lacrimi și îmi dau seama că trebuie să mulțumesc lui Dumnezeu pentru măreția acestei credințe.

De ce să fiu eu cea aleasă ca să înfățișeze un ideal, de ce să fiu eu acest simbol? Ce drept am oare să stau deasupra lor și să dobândesc slava cu prețul sângelui?

Și astfel trec înainte, cu mai multă duioșie,
de la un pat la altul...

* * *

Accasta erà într'o vreme când speranța
trăia în fiecare suflet, când entusiasmul d'intâiu
făcea să bată inimile la fel, când credința
biruințelor glorioase ne însenină zilele.

Mult mai târziu însă, în împrejurări cu
totul schimbate, în altă parte, mi-au fost ros-
tite aceleaș cuvinte de către un om care nu
putea să-mi vadă fața în dimineța aceia
când, după ce suferise o trepanație, zăcea cu
capul înfășurat în pânze sângerate. Cineva îi
spusese că Regina e alături, că venise să-l
vadă, să întrebe de rana lui, să încerce să-i
ajute, de erà nevoie.

El întinse, dibuind, o mână pe care am
apucat-o într'a mea șoptindu-i cuvinte de
mângâiere, aplecată asupra buzelor care mur-
murau ceva ce nu înțelegeam. Omul nu aveà
nici față, nici privire, acoperit cum erà de
pânzele pătate de sânge.

Atunci, ca foarte de departe, veniră cuvintele, aceleași cuvinte: Dumnezeu să Te apere și să Te ție, ca să ajungi Impărăteasă, Impărăteasa tuturor Românilor...

Mi s'a părut în această clipă că ceva minunat coborîse deodată în inima mea zdrobită, ceva sfânt și grozav, ceva care erà mai mult decât puteam îndurà... În vremurile de nădejde, urarea aceasta erà, fără îndoială, atingătoare, dar acum îmi apărură mare și sfântă, căci se rostea într'o clipă când cel mai întunecos dezastu ne copleșise țara, când armatele noastre se retrăgeau pas cu pas în fața șuvoiului dușmanilor noștri...

Și acolo, în odaia suferinții, gura aceasta pe moarte spunea nădejdea de care toți se agățau, visul, visul de aur pe care cu toate jertfele, mizeria și moartea, totuși, într'o zi, trebuie să-l izbândim. Nu erà decât unul dintre cei mulți, un glas din necunoscut, un martir fără nume, dar vorbele lui găsiră drumul inimii mele.

Și, aplecată asupra-i, punându-mi lin mâna pe legăturile înroșite, m'am rugat lui Dum-

nezeu să-i asculte dorința, m'am rugat ca sângele atâtor umili eroi să nu se risipească în zadar, m'am rugat ca, în ziua ori în ceasul când izbăvirea cea mare va veni, un ecou al cântecelor de biruință să ajungă și până la acest anonim, dincolo de marea Umbră, în care se cufundă, să ajungă, pentru ca, de dincolo de groapă, să iea parte la o glorie pe care ochii lui, încă vii, nu mai puteau s'o vadă...

Copilul meu.

Moartea se târăște pe pământ . . . În toate țările, supt soare, tinerețea își risipește viața cu miile, mamele plâng și țărâna nu mai bea decât sânge. Și fiindcă moartea e Suverană, ea întinde mâna să culegă și mugurii cari așteaptă să se deschidă mâne; ea întinde mâna ca să-mi smulgă și odorul meu, cel de pe urmă născut, copilul sufletului meu! . . . Nu sunt destui morți, nu e destulă suferință, nu sunt destule jertfe. Orice femeie trebuie să încerce amarul despărțirii, trebuie să plângă și să-și plece fața în pulbere.

Intr'o vreme când fiii Reginelor n'au dreptul să-și arunce viața pe câmpul de luptă, — ca să pot înțelege mai bine lacrimile ma-

melor, — moartea s'a furișat în casa mea și așteaptă să mi-l răpească pe cel mai tânăr, pe cel mai nevinovat, pe cel fără de apărare. Culcat în albul patului îngust, el luptă împotriva unei mari și nevăzute spaimă, și mi se pare că și eu lupt alături cu el. Cu toate acestea dragostea nu poate să-l ajute, sunt neputincioasă în fața durerii lui, pe care groaza mea nu poate să i-o aline, iar lacrimile nu sunt în stare să-i răcorească sângele în friguri.

De jur împrejurul meu mor copiii altor mame; între zidurile odăii acesteia păzite se stinge ș'al meu...

Nu mai pot să-l opresc. El devine un simbol al tragediei țării mele. Singur se apără împotriva unui dușman covârșitor în aceiaș vreme când, aproape la toate granițele, oștile noastre se împotrivesc potopului năvălirii, care cotropește pas cu pas pământul binecuvântat al căminurilor noastre.

— Copilul meu, — și țara mea... Dragostea, rugăciunile ce murmurăm, încordările, sângele

risipit sunt zadarnice. Căci, fără îndoială, se găsesse ceasuri, care nu mai atârnă de voința oamenilor, care aparțin destinului.

* * *

Ziua mea, zi de sărbătoare națională. Și moartea pândește, pândește la căpătâiul copilului meu! Sunt așteptată, m'așteaptă și răniții — căci nu sunt și ei oare copiii mei? Zile întregi i-am părăsit. Din pricina crudei mele frământări nu i-am putut cerceta. Și au nevoie de mine, îi simt cum mă chiamă. Câteodată mi se pare că încercarea e prea grea, că judecata mi se elatină. Totuși astăzi fiecare are un drept asupra-mi, și chiar cel mai umil trebuie să se poată apropia de inima mea.

Mi s'au adus flori, flori multe. Stau împrăștiate pe parchet, aruncate pe mese, pe scaune și aerul e plin de mireasma lor. Ce înseamnă toate aceste flori? Mi-au fost trimise pentru o zi de bucurie, ori pentru o zi de... moarte? Le iveau în brațe și mă grăbesc cu ele spre patul răniților. Vremea e scurtă...

copilul meu moare... Chemarea lui mă urmărește, dar paturile sunt atât de multe, atât de multe... Voiu putea ajunge vreodată până la cel din urmă? Ce-și zice ei oare când s'apleacă să-mi sărute mâna? Nu le pot vedea limpede fața, fiindcă ochii îmi sunt plini de lacrimi. Nu le pot auzi limpede cuvântul, de palpitarea îngrozită a inimii mele. — Ce-și șoptesc încet? Un nume flutură pe toate buzele: Mircea, Mircea! Li urează sănătate copilului meu... El moare însă... — Nu știți voi că moare? Inima mea strigă acest adevăr înfricoșat și cu îngrop fiecare pat sub flori, cum, într'un vis de evlavie, aș acoperi cu ele așternutul morții.

* * *

Mircea se odihnește; lupta lui s'a sfârșit; Mircea este al Păcii; Mircea a murit. Camera durerii e tăcută acum, țipetele sunt o amintire a trecutului, fiori de groază ai acestui pământ. Pentru el, toți acești fiori s'au dus. Ca o flacăra mică, ce pâlpâie și se stinge, așa s'a sfârșit. Nici un strigăt, abia un suspin. Era

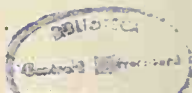
trudit, cu inima biruită... Eră un luptător
prea tânăr, și Dumnezeu i-a îngăduit să moară
ca o mică flacără ce se stinge... așa i-a îngăduit
Dumnezeu să moară...

E mort Mircea... — Ziua morților. Frun-
zele cad, cerul plouă lacrimile părerilor de rău,
și-o ceață deasă ca un vâl de jale acoperă
pământul. Ziua morților. În ajun sufletul lui
Mircea s'a ridicat la cer. Foile cad, de sus
plouă lacrimi de păreri de rău, ceața s'a lăsat
asupra pământului ca un vâl de jale...

S'a sfârșit. E pecetluit mormântul, o piatră
grea îți acopere fața; lumânările s'au stins,
tropolele solemne s'au risipit, florile sunt obo-
site și umbra a umplut biserica.

S'a sfârșit. Nici rugăciunile, nici lacrimile,
nici durerea, nici desnădejdea nu mi te mai
pot întoarce, Mircea, copil al meu. Am văzut
cum îți coborau sicriul mititel într'o groapă
plină de întunecimi, și, ca aceste întunecimi
să fie mai puțin sumbre, în golul lor am
aruncat flori... Flori albe am aruncat...

Apoi te-am lăsat, dragul meu, am părăsit

locul tău de odihnă, m'am întors către pustiul, către povara de neînlăturat a zilelor ce nu te vor cunoaște; m'am întors spre casa unde patul tău a rămas gol, pe când tu, așa de mic și singur, dormi în seriu, sub pământ. Totuși, Mircea, știi că acolo sub glie e numai bietul tău trupșor ...

* * *

Nu e vreme de doliu în odăi închise, de plângeri leneșe, de odihnă. Propria-mi durere nu trebuie să mă despartă de durerea altora. Ea trebuie să fie un legământ nou între Țară și mine. Ea nu poate să mă ție departe de ei în clipa când au mai mare nevoie de mine. Țara mă chiamă, și, cu toată noaptea coborîta ca un zăbranic în sufletul meu, trebuie încă odată să-mi port povara și să merg înainte.

Incotro îmi voiu întoarce fața întristată? Spre ce pat de durere? Spre ce cămin al suferinței? Ar fi poate mai bine s'ascult glasuri, care nu-mi vor trezi amintirile, să rătăcesc în locuri pe unde el n'a umblat, printre fețe care nu l-au cunoscut, care nu i-au stat aproape

în ceasul din urmă și nu i-au auzit țipătul chinului. Ar fi poate mai potrivit să pribegesc eu rana proaspătă, să merg acolo unde lacrimile noastre pot curge în dragă voie, acolo unde nu e o rușine să plângi...

* * *

Iată de ce mi-am părăsit deprinderile zilnice, ca să plec în alte părți, ducând propriul meu sbucium printre cei mai nevoiași, printre cei mai uitați, purtându-mi inima frântă printre aceia cari nu mai cereau cuvinte, ci mângăieri numai, dovezi de bunătate. Ca într'un vis m'am strecurat prin mai multe unghiuri pe întinderea vastă.

Toamna se așterne în zare în vreme ce treceam dealungui văilor ofilite, la poala munților neguroși, pe câmpii ale căror livezi erau în repaos, și sufletul meu se topia în sufletul Țării, a cărei stingere era stingerea inimii mele... Vaietele răniților păreau ale copilului meu pierdut, și când mă aplecam spre căpătâiul celor pe moarte eu nu mai știam dacă

plâng de suferința lor, ori dacă jalea mea cere cuvânt . . .

Din aceste locuri întunecate ale durerii unde zăceau răniții desfigurați, cu fețele în-sângerate întoarse către perete, din țara mea întreagă năvălită la granițele ei, din câmpuri, din sate, din orașe și din păduri un gemăt adânc de groază părea că se urcă la cer . . . Simțiam că trebuie să mă aplec, ca să ridic la mine toată această groază, s'o ridic cu brațele amândouă și s'o port cu mine, ca să-i ridic pe toți aceia cari erau mai puțin în stare să ducă o asemenea povară.

— Dar dragostea mea atât de mare, ce putea ea? Să scape țara? Putut-am, oare, să scap cu toată această dragoste vieța copilului meu?

In numele tău.

Intr'o noapte am avut un vis.

Am visat că eram într'un loc singuratec, undeva într'o câmpie plină de neguri:

Sufletul îmi erà tulburat și m'am uitat țintă la negurile care se perindau încoace și încolo, când groase ca valurile unei mări agitate, când subțiri ca fumul, când ca niște șuvițe despletite de păr cărunț.

Apoi mi s'a părut ca și cum aș fi auzit voci, multe voci care se înălțau din câmpie până la mine, voci triste ca plângerile unei mari mulțimi în nenorocire.

Am încercat să străpung ceața, însă ochii mei n'au fost în stare să zărească prin ea; am încercat să ascult strigătele însă n'a fost

chip nici să văd nici să aud și atunci am simțit chinul de a nu putea ajuta.

Știam că trebuia să găsesc mijloace ca să merg la mulțimea aceea, să-i aflu durerile. Inima mea era îngrozită, dar, cum e în vis, nu puteam să mă mișc de unde stăteam, puteam numai să-mi întind brațele spre nenorocirea aceasta, care venia de departe, și un strigăt puternic de dorință zădărnicită a pornit din pieptul meu.

De-odată pe mânilor mele întinse s'a coborât o lumină stranie, iar degetele mele păreau pline de aur.

De unde venea lumina aceasta?

Am privit în jurul meu, și la picioarele mele era un copil, îmbrăcat în alb și într'atâta strălucire încât la început ochii îmi erau orbiți, ca și cum aș fi privit la soare.

Când m'am uitat la el inima mi s'a umplut de o bucurie necunoscută, care era în acelaș timp și durere, am îngenunchiat și mi-am acoperit ochii cu mânilor. Simțiam aproape de mine o minune din ceruri, însă,

fiind-că eram pe pământ, minunea aceasta pământescă aducea cu ea teamă.

Apoi o voce argintie mi-a spus numai un cuvânt: »mamă«! și în clipa aceea mi-am plecat capul și am izbucnit în lacrimi.

»Vino, mamă«, mi-a spus vocea copilului, »nu plânge ceiace nu mai este; eu sunt totdeauna lângă tine, însă pe pământ sunt tăine care nu pot fi încă înțelese« și copilul m'a luat de mână și m'a dus din locul în care stăteam.

Am mers alături de el, și corpul meu părea că-și pierduse toată greutatea, dar nu cutezam să privesc copilul în față. Am străbătut cu copilul lungă cale. Eră noapte, însă strălucirea micului meu tovarăș împreștiă lumină înaintea noastră.

»Încotro mă duci?« am întrebat în șoaptă, și vocea lui dulce mi-a răspuns: »La copiii cari plâng aici pe pământ«. Pe urmă n'am mai întrebat nimic, ci, în tăcere, m'am ținut pe urma piciorușelor lui sfinte.

Am mers mult până am ajuns la un sat și s'a făcut dintr'o dată ziuă și eram singură;

copilul visului de lângă mine nu mai erà, lumina de la picioarele mele se dusesese, și le-am văzut că erau pline de praf...

Satul erà sărac și părăsit; pretutindeni stăpâneà o mare liniște. Toate erau pământii și posomorîte. Acoperișurile de stof și paie păreau părăginite, umilița și sărăcia le încovoiasse, florile semănate la întâmplare în grădinile uitate erau veștejite; câni lihniți se furișau printre case ca niște duhuri rele care nu-și pot afla odihnă.

Dibuindu-mi cărare printre pietrele rostogolite, cari încurcau drumul, am început să bat la ușile caselor tăcute, dar nicăieri nu-mi răspundeà nimeni, deși mergeam înainte bătând, bătând la fiecare ușă...

La capătul satului m'am întors — picioarele mele ridicaseră o dâră de pulbere care fluturà de-asupra pământului ca fumul. M'am oprit și m'am uitat la satul care păreà că doarme sub povara unui blăstăm. M'am întors înapoi ostentă, inima mi se băteà, și fiindcă nici o ușă nu mi se deschisese când am bătut,

am început să mă uit prin fie-care ferestruie, și iată ce am văzut:

În fiecare căscioară ardea o lumină subțirică, o făclie de mort, o candelă mică, și totdeauna un copilaș ținea lumina lângă chipul mort al mamei lui...

În unele case erà numai câte un copil; însă în altele, mai mulți copii erau strânși la un loc și toți aveau fețe palide, supte, și ochii cufundați priveau înspăimântați la somnul cel din urmă al mamei lor.

Am început să-mi iuțesc pașii, ca și cum o spaimă veneà în urmă mea; voiam să țip, însă nici un sunet nu-mi veneà pe buze; voiam să fug, însă nu puteam, o putere necunoscută mă împingeà înainte, silindu-mă să privesc în fiecare casă.

Nu știu în câte camere de morți m'am uitat, însă mi se părea că sunt fără sfârșit... fără sfârșit până când am simțit că mi se sfarmă inima. Câinii satului, rătăcitori, se adunaseră împrejurul meu, urmărindu-mă în tot locul ca o haită de lupi flămânzi.

În cele din urmă, biruită de groază, m'am

oprit gâfâind; câinii, cari mă urmăriau, mă priviau; și mi s'a părut că ochii lor aveau aceeași expresie ca și ochii copiilor țintuiți la fața mamei lor moarte.

Cu furie m'am repezit înapoi, am smuls din țâțâni ușile, și din toate părțile copilașii alergau grămadă în drum. Făcliiile din mâinile lor se stinseseră.

S'au adunat împrejurul meu ca și câinii, m'au privit în față cu ochii lor răbdurii, fără speranțe, iar eu simțiam că sunt și eu o cerșetoare, fiindcă n'aveam nimic ca să-i ajut în nenorocirea lor.

Câtva timp ne-am uitat unii la alții, până când de-odată n'am mai putut să le îndur privirea, m'am întors cu spatele la ei și am plâns ca cei netrebnici.

Fugiam și fugiam, neîndrăznind să mai privesc înapoi, însă sunetele plângerilor mă urmăriau, sunete asemănătoare cu tânguirile cari se înălțau din neguri până la mine.

Nu știu cât de mult am fugit, însă mi s'au părut ceasuri, până când în cele din

urmă, istovită de puteri, m'am împedecat de o piatră și am căzut greu cu fața în țărână...

Multă vreme am rămas așa, o grămăgiue sdrobotită de nenorocire, nefiind în stare nici să gândesc, nici să mă apuc de ceva, până când o atingere ușoară m'a făcut să privesc în sus.

Copilul visului era lângă mine și acum am putut să-i privesc în față; și el zâmbia la mine cu ochii pe cari odată i-am sărutat.

Lumina care-l înconjură era mai puțin sclipitoare și, când mi-am deschis larg brațele cu o mișcare de dor, pușorul a alergat în eulcușul de la inima mea.

În clipa aceea toată oboseala s'a dus de la mine și o bucurie dumnezeiască m'a învăluit; eram într'un extaz care nu poate veni decât în vis.

Copilul a început să șoptească ușor, ca o adiere dulce strecurată pe coardele unei harpe.

»Du-te la ei mamă!« murmură copilul, »du-te deseori la ei, nu-i lăsa să știe ce-i foamea. Du-te tu însăși, nu te înspăimântă de privirile lor triste, dă-le hrană, dă-le îmbrăcăminte, dă-le iubirea ta! Ei au nevoie de

tine, mămică dragă! Eu sunt fericit în cer, de aceea nu-i lăsă pe ei să plângă pe pământ. Clădește-le case, mamă! Căsuțe unde să aibă hrană, unde să le fie cald și să fie fericiți și de-asupra fiecărei căsuțe înseamnă numele meu pe care l-ai iubit atâta«...

»Nu vrei să rămâi cu mine Mircea?« am strigat, »rămâi cu mine și arată-mi calea!«

»Mamă, eu sunt totdeauna cu tine, spiritul meu îți arată calea și de aceea tot ceiace faci pentru ei fă în numele meu, mamă!«

Incetul cu încetul vocea s'a stins ca ecoul unui cântec pe care l-a înțeles numai sufletul meu... brațele îmi erau goale... copilul visului se dusese!

M'am trezit.

Razele dimineții străbăteau până la patul meu, și în strălucirea lor aduceau sclipiri din lumea cealaltă...

Mi-am unit mânele și am șoptit ca în rugăciune: »In numele tău Mircea — da, în adevăr, în numele tău binecuvântat, care mi-i scump!«

Bucureștii.

Este o oră de care încă n'am vorbit niciodată, ora sumbră și tristă pe care nimănui n'o puteam împărtăși, ora în care trebuia să umblu cu fruntea sus, ca nimeni să nu-mi vadă lacrimile din ochi, ora în care nu-mi mai rămânea nimic alta decât să trec cu privirile dincolo de lucrurile acestui pământ, spre un viitor învăluit în ceață, pe care-i stăpân numai Dumnezeu.

Trebuia să fiu tare în acel ceas, să nu strig, să nu mă tânguiesc, să arăt drumul exilului simplu, liniștit, pentru ca panica să fie înlăturată și nimeni să nu se îngrozească. De mine atârnavu alții, toate privirile erau spre mine ațintite, ca să vadă cum voi îndurà ce

eră de neîndurat. Eu tăceam. În ceasul acela numai tăcerea putea îmbărbăta.

Trei luni au trecut de-atunci, trei luni nesfârșite, trei luni, cari mi-au părut trei ani, atât au fost pline de durere și groază, luni petrecute aproape de inima poporului meu, luni în care i-am auzit gemetele și am trăit din nădejdele și temerile lui. Luni în care cu poporul meu am muncit și am plâns, încercând totul ca să-i usuc lacrimile.

Dar dacă sunt clipe în care numai tăcerea ne poate ajuta să îndurăm datoria ce aveam de îndeplinit, sunt și clipe când avem dreptul să ridicăm glasul și să ne strigăm dorințele și părerile de rău.

Trei luni au trecut de când Bucureștii ne-a fost răpit, de când vrăjmașul a lovit în chiar inima pământului nostru. Trei luni! și azi ași vrea ca toți câți iubesc, câți regretă și câți plâng să-și cufunde, împreună cu mine, privirile în depărtarea aceea și să-și aducă aminte de ce am pierdut.

Mi se pare că ar trebui să mă ridic pe un munte foarte înalt, să ajung până în

vârf, și de acolo să pot zări măcar fumul ce se respiră din orașul care a fost cuibul tuturor iubirilor noastre și azi zace înlănțuit și tăcut sub jugul vrăjmaș. Intr'adevăr, inimă a pământului nostru, centru însuflețit care ne legă, ne hrăneà energiile și ne umpleà de mândrie, — cine dintre noi va uită vreodată ultimile zile de spaimă, când nădejdea scădea mereu, când de pretutindeni glasul tunului împrăștià vestea-i înfricoșată, înștiințându-ne că primejdia se apropie, că peste puțin va trebui să începă pribegia, tristețea și întunerecul.

✓ E greu să vorbești de propria-ți durere, când atât de mari sunt suferințele tuturor. Totuș vorbesc azi de mine, pentru că știu că durerea mea este durerea țării întregi; că mii și mii de glasuri răspund glasului meu atunci când plâng durerea obștească și tot ceea ce a rămas dincolo de linia de foc, care, ca o rană pe sânul unei mame, a tăiat în două patria noastră iubită.

Vă vorbesc eu, Regina voastră, și aș vrea ca gasul meu să pătrundă în toate inimile, să străbată în toate căminurile, să meargă

spre cel mai nefericit, s'ajungă până la eroul culcat în patu-i de zăpadă.

Aș vrea să știți cu toții că am jelit cu voi, că am împărtășit toate suferințele, că v'am înțeles toate desnădejtile, că nu-i jertfă a voastră pe care să n'o fi prețuit. Și aș mai vrea să vă spun aceasta:

✶ Inimile se leagă mai strâns în zilele de restriște decât în cele de bucurie, în zilele de războiu decât în cele de pace.

Nu poți ști ce durere plânge fiecare, ce casă, ce peisagiu, ce față întrezărește fiecare în visurile lui. Nu știu de ce speranță se agată, spre ce lumină dorește să se întoarcă. Este o durere națională și o durere personală, și fiecare om pe aceasta din urmă o poartă în sufletul său.

* * *

București, numele tău trezește imagini fără sfârșit în sufletul aceluia, cari au fost siliți să te lase dușmanului urât de noi.

Te vedem în zilele tale de soare, în zilele tale de ceață, pe ploaie ori ninsoare, ni te

reamintim harnic și zâmbitor. Străzile tale nu păreau că poartă de cât o lume fericită, și toți, câți suntem astăzi departe de tine, ne închipuim că n'am cunoscut odinioară decât bucuria ta.

București! Care-i fața ta astăzi? Porți oare vâl de doliu pentru toți copiii tăi pribegi? Ori ai un surâs prefăcut spre a nu deslănțui asupra bieților tăi oameni mânia acelora cari astăzi se chiamă stăpâni ai tăi? Cele mai mărețe clădiri ale tale fost-au necinstite de steaguri ce nu poartă cele trei sfinte culori în fața cărora fiecare Român se descopere? Perdelele ferestrelor fost-au trase pentru ca cei rămași să nu vadă pe străinii cu cască plimbându-se și făcând gardă în fața palatului regal? Spitalele, pe care noi le pregătisem cu atâta duioșie pentru răniții noștri, sunt astăzi pline de venetici cari nu vorbesc limba noastră, bucuroși de amărăciunile pe care le-au semănat la noi în Țară?

O, București! Eu te-am părăsit fără un cuvânt de bun rămas, eu, care de atâtea ori am fost aclamată pe străzile tale!... Mi se

spusese că trebuie să plec în tăcere, fără să arăt durerea și fără să trezesc în sufletul celor osândiți să rămâie amarul despărțirii. Lăsându-te așa în voia sortii, mă simțeam ca un fugăr trădător. Să plec, să nu mai văd nimic din durerea ta, să te știu fără sprijin, pradă acelora cari se îmbulzeau să sugă sângele inimii tale!...

Și tu, Cotroceni, lăcaș iubit, cămin orânduie după gândurile mele, casă care cunoști glasul copiilor mei, grădină unde alergau odinioară piciorușele lor... Cotroceni, te-am părăsit fără a spune o vorbă celor lăsați să te vegheze, ne mai aruncând de cât o privire spre odăile care adăposteau mândria mea. Am avut tăria să-i zâmbesc bătrânului servitor, care se uită la mine înspăimântat, par'că înțelegând că tăcerea mea ascunde un adevăr grozav. Te-am părăsit. Și unul singur, da, unul singur a primit oftările mele din urmă, dar acela era atât de mic, atât de tăcut, că în veci nu va spune aceea ce mama lui i-a murmurat în ceasul plecării.

Erà seară. Umbre pătrundeau în biserică și cu ele am intrat și eu în sanctuarul unde grămezi de flori albe împrăștiau mirezme mirositoare. Aci, lângă mormântul așa de curând închis, mi-am smuls masca ce purtasem ziua întreagă și mi-am gemut durerea ființei plăpânde care zăcea supt lespezi... I-am mărturisit că plec, că mă duc și nu știu când mă voi întoarce... L-am rugat să mă ierte că-l părăsesc, să ierte pe mama lui că se duce cu ceilalți cinci și că-l lasă pe el, cel mai mic din toți, îl lasă singur, în voia celor cari grabnic vor luà în stăpânire locurile atât de scumpe nouă.

Cum plângeam acolo, în singurătatea desnădejdiei, mi se părea că aud pasul armatelor care se apropiau și, înfiorându-mă, am înțeles că erau soldați de-ai noștri cari cu piepturile lor făceau zid în jurul căminului nostru amenințat. M'am gândit atunci la toți cei cari aveau să mai cadă, înainte ca dușmanul să poată trece acest prag sfânt, și cu jale mi-am dat seama că nu voi mai fi lângă ei să le leg rănilile, să-i mângâi în suferință...

Poate așa a fost să fie: trup din trupul meu să rămâie în pământul capitalei noastre, chiar și după despărțire. Destinul a vrut ca pe cel mai tânăr dintre copii să mi-l las supt pietrele reci ale unei biserici de acolo. Și, poate, Dumnezeu mi l-a luat numai ca un semn că tot acest chin și jertfă nu sunt decât o furtună trecătoare. Și de vreme ce Mircea a rămas zăvorât aci, așteptând întoarcerea mea, negreșit va trebui să mă întorc.

Când a murit el, poporul credeă că Dumnezeu mi-a cerut jertfă copilul pentru ca, în curata-i nevinovăție, să apere în ceruri dreptul pământului părăsit.

Așa să fie! Căci eu cred în ziua întoarcerii, în ceasul biruinții, eu cred că sângele vitejilor noștri n'a fost vărsat în zadar. Intr'o zi brațele tale se vor deschide largi, ca să ne primească, o capitala noastră! Steaguri vor fâlfâi la ferestrele tale, străzile îți vor fi așternute cu ramuri, și acei pe cari îi vei îmbrățișa nu vor mai ști dacă inimile lor se vor frânge de durere ori de bucurie.

Este în puterea lui D-zeu ca eu, Regina voastră, să împărtășesc cu voi acest ceas solemn. Dar cer poporului meu să-mi împlinească o singură dorință: dacă nu îmi va fi dat să intru odată cu voi în cetatea noastră scumpă, duceți toate florile, pe care mi le-ați fi dat mie, la altarul unde-i culcat copilul meu, risipiți-le pe mormântul lui, grămădiți-le, umpleți biserica întreagă de flori, pentru ca acela, care atâta vreme a fost singur, să aibă și el o parte din praznicul vostru de bucurie.

Februarie, 1917.

In iarna războiului.

Eră noapte.

Un vânt tăios suflă deasupra câmpiei. Se lăsase un frig strașnic. Stelele sclipiau în înălțimile fără sfârșit și păreau că vor să fugă cât mai departe de gerul pământului. Zăpada deasă scânteia de lumină. Nouri mici se ridicau din când în când și, fugăriți de viscol, păreau că își caută scăparea din niște mâni chinuitoare.

O noapte tristă, o noapte întunecoasă, o noapte de stafii. Vâjâitul vântului rostogoliă uneori sunete sinistre. Erau bubuiturile din depărtare care vestiau glasul războiului.

La marginea drumului, deabiă zărindu-se'n noapte ca o linie neagră în zăpada albă pângărită de multe picioare, câțiva soldați în-

ghesuiți unul într'altul tremurau lângă cenușa unui foc aproape stins.

Viscolul părea că pe ei îi caută, căci asupra lor aruncă vârtejele de zăpadă, precum uneori valurile spumegânde se aruncă asupra stâncilor. Soldații își ridicaseră gulerile peste urechi, își trăsese ră căciulile pe ochi, însă nici mantalele, nici căciulile nu erau în stare să-i ocrotească de furia viscolului.

Să fi fost de toți până la doisprezece. Intre ei, vreo patru bătrâni cu bărbile cărunte și unul tinerel de tot. Păziau o ceată de prizonieri zdrențăroși, triști și resemnați, trântiți împrejurul celor din urmă tăciuni fumegânți ai focului. Ședeau cu capetele plecate pe genunchii strânși și își apărau fețele de zăpadă și de privirile celor cari se uitau la ei cu milă, dar și cu dispreț.

Toți aveau mâinile degerate și crăpate. Santinelele nu prea luau seama la ei. Vorbele lor întretăiate de vânt mergeau numai la tovarășul lor cel mai tânăr, care se sprijiniă în arma lui ca ciobanul în bătă.

Erà un flăcăiandru de vreo optsprezece pâna la nouăsprezece ani, care priveà în noapte cu o expresie visătoare în ochii mari albaștri. Fulgii mari de zăpadă viscoleau din toate părțile, cădeau în blana căciulilor, se prindeau de genele lungi și aspre și îi sileau să dea din timp în timp cu mâna pe obraz.

— Vasile, se stinge focul, mormăi un bătrân; pân' o trece și noaptea asta de osândă vom murì cu toții de frig.

— Să nu fi rătăcit drumul, bombăni un altul.

— Cine se mai gândește la asta?, zise Andrei Scurtu, șeful micului detașament. Firea îi erà ca și numele, scurtă și supărătoare pentru cei ce trebuiau să-l asculte.

— Cum poți să duci prizonierii mai departe cu picioarele înghețate? Trebuie să ajungem în sat înaintea nopții... și mai mare mila.

— Dacă degerăm aici, până în ziuă puțini vom mai rămâne din câți suntem. Și păcatul nu va fi nici al nostru, nici al lui Dumnezeu.

— Dar al cui va fi păcatul?

— Păcatul războiului, zise bătrânul Petrea Pascu, care până atunci nu se amestecase în vorbă.

— Războiu, războiu ! îngână Scurtu, războiul vine și ucide ca o vară secetoasă, sau curăță ca un potop când semințele deabiă încolțesc.

— Și încă un războiu ca cel de acum ! îndrăzni un altul.

— Dușmanii ăștia sunt draci curați ! adăogă unul care încercă în zadar să ațâțe câțiva tăciuni.

— Să-i iea dracu ! strigă Scurtu, și, ca să dea tărie cuvintelor lui, suflă în foc.

Vasile își întoarse către bătrâni fața tânără, bătută de viscol.

— Mi-i milă de prizonieri.

— Milă ! Se auziră deodată mai multe glasuri protivnice.

— Milă pentru câinii ăștia de străini !

— Sunt tineri și departe de casele lor, încercă să lămurească sfios Vasile.

— Și noi, unde suntem ?

— Noi suntem tot în țara noastră !

— Nu pentru că ei au vrut mai suntem încă pe aici !

Câteva clipe de tăcere.

— Mă, asta e noaptea lupilor, întrerupse iarăși unul.

— Noaptea lui Scaraoțchi, zise un altul.

— Ba noaptea morții — adăogă un al treilea.

— Vasile, murim de frig dacă nu găsim lemne, zise Scurtu din nou.

— Unde să găsești lemne în pustia asta! răspunse Vasile, răzimat în pușcă ca ciobanul în bătă.

— Picioarele tale sunt tinere și vrednice, începu Petrea Pascu, și mai la urma urmelor noaptea nu-i prea întunecoasă.

— Nu-i întunecoasă pentrucă zăpada e albă, se auzi un soldat din cealaltă parte a focului.

— Noaptea lui Scaraoțchi, repetă unul oftând.

— Vasile, picioarele tale sunt tinere... zise iarăși Petrea Pascu.

Scurtu se sili să-și aprindă o țigară și privi în sus.

— Da, da, picioarele tale sunt tinere; pentru ce să nu te duci după lemne?

— Sunt aici pentru paza prizonierilor, zise răstit și tremurând Vasile.

— Păzi-i-ar câinii! strigă Scurtu și nu uită că aici eu dau ordine. Dintr'o parte se auzi un răs răgușit.

— Mândru ar fi taică-tu să te vadă!

— Lasă-l în pace pe taica, a fost și el tânăr la vremea lui și a făcut mulți copii, mulți băeți.

— Și unde mai sunt?

Scurtu dădu din umeri și cu mâna făcu un gest desprețuitor.

— Numai Dumnezeu și războiul știe... și pe urmă Nemții, adăugă el vag după o pauză.

— Ei știu să se bată, zise unul.

— Sunt sămânță de diavol, repetă un glas din întunec.

— Asta nu-i de mare folos pentru noi, zise un altul.

— Nu, dar tunurile lor ne-ar prinde bine, zise batjocoritor Scurtu, care după multă ostenală reușise să-și aprindă o biată țigară.

— Nici acum nu-i auziți? întrebă Vasile.

— Să-i iea naiba, strigară mai multe glasuri deodată, și pe urmă se facu tăcere. Numai vântul răscolia noaptea cu urletele lui.

— Vasile, începu iarăși Petrea Pascu, picioarele tale sunt tinere, și pe aici, pe unde-va, trebuie să fie lemne, și noaptea nu-i atât de întunecoasă...

— Dacă nu găsim lemne să ținem focul, murim cu toții până la ziuă.

Scurtu dădea încet din cap în semn de aprobare.

— Ia-ți arma, Vasile, și du-te de caută.

— Trebuie să se găsească ceva.

Vasile dădu din umeri.

— Dacă țineți, zise el, aruncându-și pușca pe spate și, fără să mai adauge vreun cuvânt, se duse, pășind cu mișcări înțepenite prin zăpadă, dibuind pe ce potecă să apuce ca să găsească lemne de foc.

Eră noapte... câmpia pustie... nu se vedeă nici o casă, nici un copac, nici o îngrădire... nici măcar cumpăna unei fântâni... ce să găsească?

Bâjbâind resemnat Vasile pășiă prin noaptea fără sfârșit.

Cum mergea în întunec, Vasile avea multe gânduri, gânduri nelămurite, dar gânduri și viziuni, viziuni fericite care n'aveau nimic cu iarna, sau cu războiul.

Vedeà o vale îmbelșugată pe unde duceà un drum, un drum lung, acoperit de pulbere, și pe acolo ajungea la un sat, ascuns între copacii încărcăți de poame.

Pe la asfințit o cireadă de vaci se întorcea urmată de un flăcău hoinar cu o nuia verde în mână.

Flăcăul fluera o doină liniștită și tristă, fluera mereu și pretutindeni aceiaș doină...

Fără să-și dea seama, buzele lui Vasile încercară să fluiere, dar buzele erau crăpate de ger și numai câteva note obosite au putut să străbată în noapte.

Însă flăcăul hoinăria mereu, înainte, pe drum, pe la asfințit și pulberea îi acoperea obraji și mânilor...

Calea erà lungă, însă n'aveà grabă: nici el, nici vitele nu luau seama la vreme...

Iși împodobià biciul cu flori și-l aruncà în văzduh pe când își fluera doina.

Câțiva copilași și o droaie de purcei negri ca pământul îi ieșiseră în cale. Purccii aveau coadele mici, încrețite și mișcări caraghioase, copiii erau sgomotoși și aproape goi; aveau numai niște cămășuțe zdrențuite.

În fața caselor se înălțau piramide mari de dovleci, și șiraguri lungi de ardei roșii atârnav de uși.

O ceață de pulbere și o mulțumire trândavă plutiă asupra satului, și eră liniște... liniște... și flăcăul ajungea cu gândul la iubirea lui...

În întunerec Vasile s'a lovit, a căzut și numai cu greu s'a ridicat. Căderea fusese lină, căci zăpada eră adâncă, însă viziunile dulci au fugit, și rămăsese iarăși singur și cuprins de fiori în noaptea adâncă, pe când în depărtare glasul tunului îl silea să se întoarcă la realitate. »Lemne, lemne! Trebuie să găsesc lemne«, îngână el. De unde să găsești lemne în pustia asta osândită. Doamne, Doamne, ce noapte grozavă! »Vântul taie ca biciul și zăpada mă înțepă ca țepii bradului!... da unde naiba să găsesc lemne!«

Vasile stătu și încercă să-și frece mâinile ca să se încălzească. În noapte n'a putut să țină drumul, ci a mers înainte fără să știe încotro.

Nu putea să vadă, însă ici și colo erau urme în zăpadă; movile fără formă care puteau să fie ceva, o grămăgiuie de pietre, un cal mort, o căpiță de paie — în singurătatea înfiorătoare puteau să aibă un înțeles sinistru — orișice eră cu putință în vreme de războiu...

Vasile dădu din umeri și în fața lui răsară iarăși viziunea satului liniștit. A văzut încă odată piramidele de dovleci galbeni, și de după un gard vocea cristalină a unei fete a prins refrenul doinei fluerate de flăcăiandru...

»Dar trebuie să găsec lemne!« strigă Vasile, gonind dela dânsul toate icoanele din satul liniștit: »ceilalți tremură și nu pot rătăci toată noaptea...«

A privit iarăși împrejur, i s'a părut că a zărit linia neagră a drumului și s'a gândit că ar fi fost mai ușor de mers pe drum.

Incet și cu greu începă să-și facă loc spre

cărarea bătătorită. Pământul era zgrunțuros, iar el era ostenit și cu picioarele înghețate.

Deodată rămase încrămenit. Ce era! Trei spectre fioroase unul lângă altul — trei schelete singuratice în noaptea întunecoasă! Inima începu să-i bată, o abureală i-a umezit palmele. Ce era? Ce noapte pustie și blestemată! Dar de ce să se îngrozească? Spiritele sunt spirite... fără vină; să întâlnești un Neamț ar fi mai rău! Inșă în aceiaș clipă Vasile nu era sigur dacă în adâncul inimii n'ar fi preferat un Neamț.

Biruindu-și teama, păși spre cele trei spectre, care rămaseră liniștite și îi îngăduiau să se apropie.

N Trei cruci! Trei cruci de lemn, singuratice, bătute de vânt! Trei morminte uitate!

Vasile își făcu cruce fără să-și dea seama, murmurând o rugăciune pentru morți. Rămase cu privirea ațintită la cele trei icoane triste, mirându-se de sfârșitul celor cari l-au însemnat. Erau oare morminte de soldați? Sau morminte de femei? Sau poate de copilași... atât de mulți copii au murit de foame și de frig!

De când ține războiul atât de mulți copii au murit de foame și de frig...

Apoi dintr'o privire Vasile a înțeles că crucile erau făcute de lemn... de lemn greu! Oare n'a fost trimis el să găsească lemne în noaptea asta?

Ca cineva ținut cu ochii la o comoară descoperită pe neașteptate, pe care nu cutează să pună mâna, Vasile rămase în fața crucilor de lemn, vrăjit, neîndrăznind să-l atingă, dar în acelaș timp nefiind în stare să se miște din loc.

Il cuprinse o ispită grozavă: de ce să nu iea una din cruci și s'o ducă ca să întetească focul părăsit!

La urma urmei, morții sunt morți! Somnul lor e atât de adânc că nu mai aud ce se petrece deasupra capului lor! Slavă ție, Doamne, că dorm atât de adânc, căci altfel cum s'ar putea să mai ai astfel de gânduri!

Apropiindu-se câțiva pași, întinse mâna pe cea dintâi cruce. În clipa aceea toată simțirea i s'a împotrivit.

Nu! un asemenea fapt ar fi un sacrilegiu — morții trebuie să fie cinștiți tocmai de cei cari trăiesc. O asemenea faptă va fi osândită de Dumnezeu și de oameni; cei morți nu se mai pot apăra, de aceea un mormânt trebuie să fie respectat cum respecti scările altarului: nu poți pune mâna pe o cruce, pe cel din urmă prinos închinat cuiva, cuiva care a iubit pe pământ.

Apoi iarăși glasul ispitei își făcu loc în sufletul lui Vasile. Morții sunt morți, durerile lor au trecut, pe când în aceeași clipă oamenii degeră din lipsa lemnelor, oameni viteji cari și-au făcut datoria! Da, e mai bine să jefuiești morții, de cât să lași pe cei vii să moară — pe oștenii viteji, apărătorii ai țării lor!

Dacă morții ar avea glas ar trebui ca ei să-i strige să iea crucile — toate crucile! Să aibă căldură apărătorii țării, să aibă căldură vitejii cari mor de frig...

Cu o mișcare repede Vasile apucă crucea cea dintâi și încercă s'o scoată din pământul înghețat... Crucea se împotriviă... se împotri-

viã ca un copac cu rãdãcini adãnci în pãmãnt, se împotriviã cum se împotrivește o fãpturã omeneascã apãrãnd un colț de pãmãnt sfãnt. Sãngele se aprinse în Vasile, împotrivirea întãmpinată a trezit în el instinctul de luptã tãinuít în fiecare om.

Crucea îndãrãtnicã aveã un protivnic de biruit.

Cea mai stranie luptã s'a încins în aceastã câmpie uitatã.

Vãntul urlã ca furii deslãnțuite, pe cãnd Vasile se luptã cu crucea de lemn! Lemnul neînsuflețit opunea o împotrivire aproape omeneascã, și Vasile se luptã cu desnãdejde, ca și cum ar fi avut un dușman de culcat la pãmãnt.

Cu amãndouã mãnile încleștate pe cruce, ca și cum ar fi fost o ființã, Vasile trãgeã, loviã și sguduiã monumentul îndãrãtnic care nu voiã sã asculte de puterea lui. Sudoarea îi curgea ca ploaia pe obraji, își scosese cãciula și aruncã arma de pe spate. Cu o hotãrãre dușmãneascã Vasile se luptã, se luptã din toate puterile!

De odatã crucea cãzù, cãzù atãt de repede

în cât Vasile căzù și el la pământ și rămase întins deasupra protivnicului doborât!

Cu ochii sticlind încă de luptă, Vasile stătea întins, gâfâind; fiecare răsuflare erà ca un sughiț pe care nu-l mai puteà ține. Vântul urla împrejurul lui izbindu-i fața cu cristale de zăpadă înghețată...

Dar acum căștigase! Crucea fusese scoasă din pământ, găsise lemn de foc pentru cei cari trăiesc... acum totul erà bine... totul erà bine...

Focul s'a stins, nu se mai zaresc nici tăciunii și a conținut și vorba. Prizonierii și soldații de pază, muți, resemnați, împrejurul cenușei păreau niște grămezi de haine vechi. În noaptea aceasta de durere deosebirea între ei nu mai erà mare.

Din întunerec ajungeà până la ei un sunet ușor de la cineva care se apropià.

Câtva timp nu se puteà zări nimic, și apoi, deodată, Vasile apărù în fața lor târînd după el ceva greu și negru ca o umbră.

Lemne!

Un strigăt de bucurie izbucni din mijlocul celor înghețați împrejurul cenușei reci, un strigăt de nespusă ușurare a eșit din glasurile amorțite, ca să salute întoarcerea lui Vasile, și mulți dintre ei s'au ridicat căutându-și armele, însă degetele degerate deabiă puteau să se miște.

Vasile nu zicea nimic. Răsufală greu, întoarcerea lui în noapte fusese o adevărată luptă — o luptă împotriva vântului, a zăpezii și a gerului — și mai ales o luptă împotriva conștiinței lui, de aceea nu zicea nimic. Dădă drumul crucii la picioarele celor cari așteptau...

Scurtu și-a dat cel dintâiu seama de felul lemnului adus de Vasile, și ca un blăstăm a căzut de pe buzele lui.

»E o cruce« murmură el, »o cruce... o cruce!« Ceilalți s'au ridicat să cerceteze lemnul atât de dorit, adus de Vasile și cu toții se mirau în felurite chipuri.

Prizonierii și-au ridicat și ei capul, și pironiau cu ochii lor mohorâți pe ceilalți. Vasile era mut, biruit de oboseală.

— O cruce! strigă Scurtu, ce nebuie să aducă o cruce!

— E lemn de foc și noi suntem înghețați, cuteză unul dintre ei.

— Poate să fie ce-o fi, nu putem arde o cruce!

— Ar fi mare păcat!

— Dumnezeu ne-ar osândi!

— Am fi afurisiți și în mormânt!

— Da noi suntem înghețați și morții sunt morți...

— Ce ține de cald morților dacă noi degerăm?

— Noi avem de apărat țara!

— Și apoi acum sunt atât de multe morminte fără cruce!

— Mare păcat! Cine are îndrăzneala să ardă o cruce!

Astfel de vorbe zburau deodată de pe buzele tuturor. Numai Vasile și prizonierii tăceau. Vasile își simția sufletul împovărat de rușine și de păcat, însă ce ar fi putut el să facă, dacă n'a găsit nimic altceva?...

Glasurile se înălțau, scoborau și se întretăiau, purtând cu ele sunete de luptă. Vântul amestecă izbiturile lui furtunoase care acoperiau sărmanele voci omenеști.

— Nu voiu îngădui, așa grăi Scurtu supărat; mai de grabă să vă văd pe toți înghețați și să mor și eu împreună cu voi decât să permit ca să fie arsă crucea Domnului nostru Isus Christos!

Scurtu avea ceva aspru în figură când își înfruntă tovarășii. Zăpada îl acoperia de sus până jos, fața lui îmbătrânită era vânătă de ger: căută să-și miște picioarele înghețate, își frecă mâinile, se bătea cu palmele peste coapse încercând zadarnic să scape de frig, însă ca șef al detașamentului nici o rugămintе și nici lacrămile nu l-ar fi putut face să-și schimbe părerea: mai bine moartea de cât să fac păcatul și să ard crucea Mântuitorului!

Tăcerea stăpăniă ceata de oameni înghețați.

Inghesuiți unul într'altul ca niște oi ră-tăcite, cu capul ascuns între umeri, stăteau

întinși împrejurul cenușei reci, par'că ar fi fost morți. Suferință lângă suferință, dușman lângă dușman, nu se mai cunoșteă deosebirea, acum erau cu toții numai oameni în fața lui Dumnezeu și a grozăviilor viscolului. Mai la o parte Vasile își sprijiniă capul de crucea târîță cu atâta osteneală pînă aici. Nu puteă să adoarmă.

Deși frigul îi amortise și mintea, care nu eră niciodată prea ascuțită, totuși pe Vasile îl frămîntau problemele vieții...

Pentru ce războiul? Pentru ce durerea și gerul și jertfele, când vieața ar puteă fi ușoară? Pentru ce? pentru ce? Pentru ce mai este Dumnezeu în cer... prea departe? Pentru ce tot felul de gânduri, tot felul de superstiții și de idei fără înțeles limpede, și fără un folos zilnic? Pentru ce moartea și toate grozăviile, pentru ce, pentru ce?

Pentru ce iarna vine după vară? Pentru ce depărtarea și dorul, și pentru ce atâtea lucruri cari nu se mai întorc? Pentru ce?

Vasile nu puteă pricepe.

Se ridică într'o mână și caută să privească în depărtare : pentru ce noaptea este atât de întunecoasă ?

Ce poate să însemne întunecarea și lumina ?

A ! dar acolo în depărtare, acolo pare că se zărește o lumină ? Se revarsă zorile ? Se sfârșește cu veghea asta omorîtoare ?

Vasile pândia cu ochii pironiți lumina din depărtare — erau oare zorile ? la urma urmelor ar putea fi zorile ? Însă nu se revarsă, ci pare mai curând că se *mișcă* — se mișcă ! Și vine tot mai aproape... Vine pe cărare !

Când s'a făcut ziuă și Vasile a încercat să povestească ceia ce văzuse, ceilalți, cei cari dormiseră, n'au voit să creadă povestea — tocmai ei cari dormiseră, și Vasile fusese treaz.

Dar așa este omul, ca Toma necredinciosul : el vrea să pună mâna ca să poată fi în stare să creadă...

Vasile văzuse venind spre el prin zăpadă un chip alb înfășurat în lumină și el însuși

eră lumină... Eră atâta lumină că Vasile n'a priceput pentru ce ceilalți nu s'au trezit din somn...

O lungă dără de strălucire rămâneă în urma chipului care se mișcă — o cale a slavei însemnată de picioare sfinte — pentru că cel care înaintă prin zăpadă eră fiul omului, eră fiul lui Dumnezeu!...

Din noapte venise El — un chip atât de plin de slavă încât Vasile a îngenunchiat, și-a scos căciula și și-a unit mâinile ca pentru rugăciune.

Tot chinul eră uitat! Toată lupta, toate îndoielile, toate întrebările care îi împovărau sufletul, toate erau uitate... Acum nu mai eră decât un paznic în noapte, un copil pierdut la care venise Domnul! Ființa lui întregă eră cuprinsă de extaz, căci Fiul Luminei venise la el, la Vasile, care furase o cruce de pe morminte!

Dar ce aduceă fiul Domnului pe umerii săi?
Ceva negru, și greu, și grozav de mare...
Crucea! Isus își duceă crucea! Pentru ce?
O! Pentru ce?

Pășiă așa de ușor prin zăpadă! Pentru umerii lui crucea nu eră nici-o greutate, și umerii lui Vasile își amintiau încă greutatea pe care o purtaseră.

Chipul luminat nu s'a oprit în fața tânărului soldat, dar totuși Vasile a avut o licărire vie și îngerească în ochi... când El a trecut liniștit de locul unde îngenunchiase Vasile. Mergând de-a dreptul unde erau soldații adormiți, a pășit printre ei, și Vasile a văzut, a văzut cu ochii lui, cum fiul Domnului a aruncat crucea lui deasupra tăciunilor și cum deodată a izbucnit o flacără măreață care a cuprins părțile crucii până când Crucea însăși, Crucea Domnului Nostru Isus Christos nu mai eră decât o mare torță de lumină!

Isus își adusese Crucea lui, o adusese să facă focul, ca cei nenorociți să nu piară!

Vasile își mai amintia, însă nelămurit, ceia ce se mai întâmplase. S'a târît însuși în genunchi până la flacără... în genunchi... apoi a căzut și nu și-a mai dat seama, lângă flacăra mântuitoare... Se făcuse ziuă.

Rând pe rând s'au trezit soldații și prizonierii și o! Minune! Cenușa rece din noaptea acum roșie, fierbinte, și un jar binecuvântat împrăștia căldură. Un jar dătător de viață, încât frigul iernei nu mai părea decât spectrul unei grozăvii trecute.

Fiecare se treziă încetul cu încetul din împărăția visurilor și pricepea că se întâmplase o minune, își simțea trupul cald și sufletul scaldat de o bucurie nelămurită. Chiar fețele palide ale prizonierilor aveau în ochii lor o lumină stranie care semănă a bucurie...

Cu o voce puternică, care încercă să fie amenințătoare, Scurtu chemă pe Vasile. N'a ascultat ordinele? A ars crucea pe când șeful lui dormea? Dar nu! Crucea zăcea acolo ca un om mort cu brațele întinse și lângă lemnul cel greoi Vasile îngenunchiase în zăpadă și cu mâinile unite pentru rugăciune privind la răsăritul soarelui...

Scurtu se închină și el.

— Vasile, strigă el, Vasile, ce vezi tu pe chipul soarelui care răsare?

Vasile s'a întors către el — în ochii lui
eră o lumină minunată — însă nu răspundeă
— și Scurtu n'a știut niciodată spre ce viziune
se duceau ochii lui Vasile când priviau la
chipul soarelui care răsăria.

Vine Primăvara . . .

Vine primăvara! Zăpada se topește. Văzduhul se umple de zvonul vieții... Ca o caldă făgăduință, soarele zâmbește tuturor acelor cari doresc să mai poată nădăjdui. Și cum să nu nădăjduiască, când iarba se ivește și paserile încep să-și facă din nou cuibul!

Ca un vis urât care piere odată cu umbrele nopții, când ne trezim, această iarnă ce ne ținea încătușați se depărtează în măsura în care noi înaintăm în lumina crescută. Mi se pare că văd o mulțime de fețe cu expresii felurite, îndreptate spre această reînviere de lumină. Chipuri obosite, suferinde, fețe ale căror ochi au privit moartea deaproape și, alături de ele, obraturi de copii, — și de ale altora, cari

pot zâmbi încă, cari pot nădăjdui și pot chiar să uite...

Lumina cea nouă își duce solia de speranță în ungherele cele mai ascunse. Din cele mai întunecate colibe, necăjiții se târăsc să privească vrăjiți cerul, căci îndelungă vremele uitase de a le străluci lor a căror suferință nu se poate măsura decât cu răbdarea cu care ei, bieții, o îndurau. Noroiul și sărăcia vieții lor scad. Am văzut frunți palide ridicate spre cer, ca și când după nouri s'ar ascunde o mare bucurie. Chiar gestul cerșetorului care întinde mâna pare că se îndreaptă mai mult către raza de căldură decât spre darul sgârcit aruncat de trecător.

Dar mai presus de toate mi se pare că deslușesc fețele soldaților noștri, ale acestor eroi cari nu s'au plâns niciodată, deși dânsii mai mult decât oricari alții au suferit de iarnă și de omăt. Ii văd în zori, în depărtatele tranșee, privind soarele care în fiecă dimineată se ridică tot mai sus pentru a le vesti că gerul și noaptea fără sfârșit nu vor mai fi în curând

decât un vis din trecut. Văd ochii lor plini de strălucirea deosebită a celor obișnuiți să vegheze, a celor cari cunosc primejdia, a celor cari și-au îngropat mulți camarazi și au trecut dincolo de orice frică. Ochi gravi, ochi ațintiți, ca pupilele vulturilor deprinși să străbată adânci orizonturi...

Ce gândește oare tăcutul care se sprijinește în armă? Poate în alte zile mai bune a fost un cioban care-și păzia cu credință turma, ori poate un plugar liniștit care se întorcea în amurg la copiii lui dragi? Are poate viziunea satului său, a căsuței ascunse între pomii ai căror muguri chiar acum se deschid? Cine știe! Căminul lui poate într'un colț de țară depărtat, cotropit de dușman. Și, cum se uită la soarele ce se înalță de după munți, el se întreabă, cine are grijă astăzi de cei rămași fără apărare, cine-i hrănește, cine-i îmbracă și cine le usucă lacrimile! Poate are o mamă, o biată mamă bătrână, care în fiecare seară se așează pe prispă cu nădejdea nelămurită de a-l vedea întorcându-se... A venit primăvara. Cine-i

va ară ogorul, cine-i va măcina porumbul, cine va da apă la vite? Cine va umblă pe cărăruia care duce la căsuța lui, cine va bate la poartă? A venit primăvara. Dumbrăvile se umplu de flori pe cari copiii le culeg mănunchiuri; însă florile se vor veșteji, căci satul e gol și în lungul drumului nimenea nu trece...

Primăvara se'ntoarce... Văd și alte fețe îndreptate spre limpezimea-i crescândă și spre credința ce-aduce. Sunt tot fețe de soldați, dar slabe, strânse, galbene ca moartea, fețele acelor cari au îndurat toate încercările și cari, după lungi săptămâni de boală, alunecă încet spre vieață. Sunt fețele cu care mai mult m'am obișnuit, pe cari le-am cercetat în ungherele lor dureroase, unde mulți se sfiesc a pătrunde, fețe asupra cărora m'am plecat în locul bătrânei mame care'n fiecare seară pe prispă așteaptă nerăbdătoare, așteaptă în zădar. Cu buze uscate acești sărmani părăsiți mi-au vorbit de vatra lor, de copii, de soții, de cari li eră dor... Ei s'agățau de mâinile mele și mi le sărutau,

îmi ziceau *mamă*, cerându-mi vești de la iubii lor, implorându-mi o mângâiere, o rază de speranță. M'am silit să-i îmbărbătez, simțind că vorbele mele au mai mult înțeles când soarele strălucește afară.

* * *

Acolo departe — ș'acolo e primăvară. Departe, pe pământul părăsit de noi. Soarele fără îndoială arde ș'acolo, paserile cântă ca și când moartea universală n'ar fi trecut pe pământ. Totuși, e altfel acolo... Cu toate razele de soare, cu toate glasurile primăverii, țarina noastră românească va avea în acest an o deșteptare tragică, binecuvântata noastră țarină românească... Câtă vreme plugul străinului o va sfâșiă adânc pentru a o silî să dea rod pe sama vrăjmașului urît, un strigăt de groază se va ridică din adâncul ei, un strigăt de protestare, un strigăt de desnădejde.

Copiii ei surghiuniți îl vor auzi și-i vor pătrunde înțelesul. Inima lor se va cutremură de dorința pioasă de a o scăpa din cătușe, de

a o ferì să-și dea în umilință bogățiile pentru cei cari le batjocoresc nevestele, le înfometează copiii, le ard satele și aruncă asupra-le o pată de umbră. Moșie românească, în adevăr tu ești binecuvântată! Mana ta generoasă e fără sfârșit. Ca o mamă iubitoare răsplătești și ești gata totdeauna să dai iarăși. Cea mai mărunță sămânță încredințată sânelui tău rodește însutit. Și ierburile rele sunt tot atât de îmbelșugate ca și florile tale, fiindcă mila ta n'are hotar.

N'avea teamă însă, pământ al României! Feciorii tăi se vor întoarce și-ți vor sfărâma lanțurile. Aceasta e solia pe care ei ți-o trimit cu vocile renăscute ale primăverii. Nu vor șovăi, nu vor tremură în fața sfortării ce-și așteaptă împlinirea. Tu ai sorbit mult din sângele lor, — dar ei sunt gata să te facă să bei încă, căci prin jertfa acestui sânge ei pot să-ți răscumpere libertatea și s'asvârle pe vrăjmaș afară. Și, dacă nu vor elibera pe cei vii, copiii tăi vor veni să-ți libereze morții, să desrobească mormintele. Niciodată nu vom și

unde dorm copiii tăi vrednici, secerati cu miile. Nu putem decât să te rugăm să nu-i apeși prea tare cu țărâna ta, și să le fie odihna ușoară în sânul tău. Departe, în nemărgenire, risipiți în patru colțuri ale țării, liniștiți și fără să se plângă, ei zac în gropile lor pe care nici o cruce nu le înseamnă, — în locuri fără nume, zac, așteptând, și nu sunt nerăbdători, bine știind că noi ne vom întoarce.

Pe când eram tânără, foarte tânără, mă fermecă un vis frumos. Visam că voi sădi grădini pretutindeni pe unde voi trece, dorind ca numai florile să-mi însemne cărarea. Cu anii, acest scump vis s'a risipit împreună cu alte visuri. Realitatea m'a chemat și n'am avut vreme să sădesc decât prea puține grădini. Acum însă, când mă voi întoarce acasă, acele morminte fără nume vor fi cele pe cari le voi semăna cu florile mele. Aceste mii și mii de morminte în care zac eroii, așteptând trâmbița oștilor noastre, acestea vor fi grădinile mele, grădinile mele sfinte, grădinile iubite.

Totuși, acum, în acest an, cum sunt o pribeagă fără putere, mă gândesc că poate Dumnezeu însuși își va aduce aminte de morții noștri și le va semăna flori pe groapă. Vine primăvara, iată de ce Domnul își sădește toate florile pe mormintele celor morți!

Voluntarii Ardealului și Bucovinei.

Int'r'o zi de vară am văzut în Capitala refugiului și a sfințelor noastre nădejdi pe voluntarii Ardealului și Bucovinei, toți bărbați voinici și cu fețele serioase, cari veniau să întărească rândurile rărite ale mult încercatei noastre oștiri.

După o iarnă de neînchipuite nenorociri, speranța începuse să picure încet încet, chiar în inimile cele mai zdrobite. Câmpurile înverziseră de semănăturile primăverii și cerul luminat părea că trimite făgăduința unor zile mai puțin întunecate.

Armata noastră cunoscuse toate lipsurile și toate suferințele, însă încetul, cu multă trudă, cu multă răbdare și multă muncă, în primăvară

am avut iarăși o mândră oaste. Armata aceasta a primăverii din 1917 eră o adevărată minune răsărită din pământ.

Indurasem atâtea calamități și înfruntasem atâtea desamăgiri, că aproape nu mai îndrăz-niam să ne bucurăm.

Munca fusese anevoioasă, mijloacele puține, transporturile și comunicațiile grele, încât fiecare efortare făcută părea că e ridicarea unei greutate imense, și atât de multe greutăți erau de ridicat! Și timpul în care trebuia să ne înălțăm capetele și să zâmbim iarăși cerului senin eră atât de scurt!

Atunci au venit voluntarii Ardealului și Bucovinei, ostași viteji ajunși prizonieri în Rusia, liberați ca să vină în slujba Patriei-mame, căreia inimile lor totdeauna aparținuseră.

O zi de emoție zguduitoare, o licărire de lumină în mijlocul nourilor încă foarte întunecoși.

Soarele își revărsă căldura în valuri de aur pe câmpia întinsă unde erau înșirați noii noștri ostași. Ei aveau ochii hotărâți ca ai oamenilor cari văzuseră moartea de aproape

și nu se înfricoșaseră de ea, obrajii bronzăți de soare și de vânt și mersul sigur și mândru.

Regele li-a vorbit, și răspunsul glasurilor lor a fost hotărîrea de a merge să desrobească pământul împilat al Ardealului și Bucovina sfintelor morminte ale glorioșilor Voevozi ai Moldovei.

Iar, când au ridicat mâinile ca să jure credință tronului și steagului României, mi s'a părut că chiamă binecuvântarea cerului pentru pământul pe care se simțiau fericiți.

Cu aceeași credință nezguduită în sfințenia cauzei noastre drepte au trecut soldații noștri munții cu un an mai înainte. Picioarele lor au atins pământul făgăduinței, ochii lor au văzut munții și câmpiile, apele, căile și căminurile fraților lor. Mulți din ei au căzut cu brațele întinse spre Alba-Iulia, cetatea împlinirii visului lor. Inimile lor tinere au fost sfărâmate și cu sângele lor au stropit pământul scump pe care n'au putut să-l țină.

Copleșiți de numărul dușmanilor au fost nevoiți să se întoarcă, dar au lăsat morții

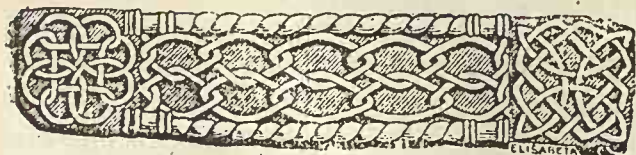
cu fața la cer ca să vorbească de dreptul lor de a liberă pe cei de un sânge și de un neam cu dânșii. Aceasta a fost la început, în zilele speranței urmate de o tragică desamăgire, de retragere și neorânduială, de suferințe fără nume și de desnădejde. Pentru curajul și bărbăția noastră dușmanul ne-a pedepsit cu o răsbunare de care numai el era în stare, a rîs de idealul nostru, a batjocorit viziunile noastre, a umilit și a ruinat țara noastră și a aruncat lanțuri grele asupra acelor cari au visat să desrobească pe alții.

Și, ca o minune, mii de Ardeleni și Bucovinieni, izgoniți din căminurile și din ogoarele lor ca și ai noștri, au venit să-și înfrățească suspinul și dorul pentru pămîntul iubit. În negura amărăciunilor noastre ei au adus cea dintâiu rază de speranță. De aceia au fost primiți cu lacrimi, cu lacrimi de bucurie în ochi, și de aceia am aruncat flori la picioarele lor. Erau ostași purtători ai aceleiași făclii a liberării ca și noi; erau pentru noi mai mult de cât o încurajare și mai mult de

cât o speranță: erau simbolul țelului nostru, erau mărturia vie că visul nostru poate să fie realitate.

Când am auzit pașii lor apăsați pe străzile care cunoscuseră atâtea suferințe, am înțeles că au venit să rămână nedeslipiți de noi până în ziua cea mare a împlinirii credinței noastre.

In memoriam...

Eimensă tragedia ce se joacă, de aproape trei ani, în toate colțurile lumii, și atât de uimitor e numărul acelor cari, cu voie sau nu, iau parte la dânsa, încât pare că chipurile omenesti n'ar mai fi decât niște umbre care plutesc o clipă înainte de a trece, înlocuite de altele ce dispar la rândul lor — și așa, mereu tot așa, chipuri răsar și se șterg, armată neîntreruptă de eroi rămași fără nume, din cauza numărului lor chiar.

Dar aceia cari s'au oprit pentru a privi, cari au văzut și au înțeles, aceia au datorita de a păstră aceste nume necunoscute, de a aminti aceste fapte neștiute, pentru a putea aduce într'o zi prinosul lor la marele altar

al amintirii, a cărui flacără se urcă de pe acum așa de sus spre Dumnezeu!

De aceia doresc să înaintez la rândul meu pentru a depune partea mea de omagiu pe acest altar, — foarte simplu, foarte umil, dar cu mâinile așa de pline! Unele dintre numele pe care le voi rosti nu vor fi cunoscute de cât de câțiva, dar aceia vor tresări auzindu-le și se vor bucura că, odată cu țărâna mormintelor, uitarea nu le-a acoperit pe vecie.

Țara mea, care a răspuns atât de curajos la chemarea Aliatilor, deși fusese martoră la calvarul Serbiei și al Belgiei, țara mea, care știă cât de înfricoșate sunt primejdiile la care se expun micile națiuni care încearcă a ridica glasul pentru onoare și dreptate, țara mea a fost sfâșiată de mii de răni.

Dar i-au venit din Franța viteji, să sufere cu ea și pentru ea, și aceia vor spune cândva ceea ce noi nu putem spune, pentru ca dreptate să se facă odată acelor cari o așteaptă cu inima nerăbdătoare, dar cu fruntea sus.

Astăzi, totuși, nu suferințele Românilor

sunt acelea pe care vreau să le spun. Scopul meu este să aduc omagiul ce li se datorește acelora cari au venit din acel »doux pays de France« pentru a ajuta pe această soră mezină, pe care sora ei mai mare a iubit-o totdeauna cu o atât de fierbinte iubire.

Eu, care sunt de rassă anglo-saxonă, mă minunam odinioară auzind cu ce accent înduioșat vorbiau Românii mei de Franța. Franța! Glasul lor apăsă desmierdător asupra numelui ei, ca și cum el ar fi cuprins toată dulceața lumii. Dar acum, că i-am văzut, i-am cunoscut pe Francezi, acum, după ce i-am privit făcându-și datoria, și mai mult decât datoria, în mijlocul armatei noastre amenințate și al poporului nostru în restriște, am înțeleș — și, la rândul meu, nu mai pot pronunța fără emoție silabele gingașe și sacre: Franța! Meseria mea de soră de caritate ducându-mă prin toate colțurile aceia ce a mai rămas din pământul nostru horopsit, pe câți i-am văzut la lucru dintre acești bravi soldați, dintre acești medici plini de vrednicie! Munca în comun face din noi

tovarăși întâiu, apoi prieteni. Când mă opresc, pentru a-mi aminti, o droaie de chipuri se îmbulzesc în memoria mea, și nu știu singură pe care să-l aleg mai întâiu. Dar simt că, înainte de toate, dreptate trebuie să se facă morților, aceluia cari s'au culcat pentru veșnicie, fără glas care să vorbească de ei înșiși.

Cu o emoție aproape religioasă privesc lista aceasta pe care o am aici, dinaintea ochilor mei. Cât e de lungă lista aceasta! Vai, de ce n'am putut eu cunoaște personal pe toți aceia cari și-au dat viața pentru țara mea!

✕ Imi amintesc întâiu de colonelul Dubois, mort, după îndelungate suferinți, în April, de rănilor căpătate la Pitești, la 2 Decembrie 1916. Am fost nu numai odată să-l văd la spitalul francez, unde îngrijirile compatrioților săi încercau să-l smulgă morții.

Apoi vine locotenentul Richard, ucis de un glonte la 4 April, locotenentul Cordonnier, soldații Frangin și Lemonnier, morți într-o recunoaștere aeriană.

✕ Locotenentii Haldi, Arcens, Caubet muriră.

de teribilul tifos exantematic, în timp ce Viala, șeful unui escadron de artilerie, căzut tragic, deabiă sosit între noi, în acel accident de drum de fier de la Ciurea, în care își găsiră moartea și soldații Raphenne și Serre.

Căpitanul Clayeux și soldatul Delafoy fură uciși prin explozia unei granate; locotenentul de marină Bégoulu-Demeaux s'a scufundat cu torpilorului românesc »Zmeul«, și, împreună cu el, ofițerii Carrion, Barbin și subofițerul de marină Gaddiot. Micii soldați Large și Lagret muriră de ftisie când începeau a înverzî frunzele. Camarazii lor Grangean și Lerverve sunt dați ca »dispăruți« din timpul operațiilor din jurul Bucureștilor.

Și apoi e rândul medicilor. Clunet, Dufrière, Santoni, Germain, cari căzură eroic luptând împotriva molimei neîndurate, precum și aceste admirabile infirmiere, domnișoara de Goutel et Flipp și cele două surori ale ordinului Sf. Vincent-de-Paul, sora Angèle și sora Antoinette. Părintele Dennetières ni-a dat de asemenea acea vieată pe care o consacrase suferinților altora.

Rostul meu fiind în mijlocul răniților și bolnavilor, e natural să fi cunoscut mai bine pe medici de cât pe luptători, — deși pe front am văzut mulțime de aceștia îndeplinindu-și nobil datoria sub ordinele generalului Berthelot, gloriosul învingător de la Labyrinthe și de la Mort-Homme pe care îl iubim și-l venerăm aici întocmai ca pe un erou național. Dar din toate aceste nume pomenite, unul mai ales mă oprește, căci printre acești luptători e acela pe care l-am cunoscut mai bine și a cărui activitate am urmărit-o mai de aproape: e Jean Clunet. Clunet! Eră un moment foarte tragic al vieții mele, când l-am văzut întâiași dată.

* * *

Eră pe la sfârșitul toamnei, copacii erau acum goi, cerul fără culoare, un vânt rece suflă, primul îngheț întărise pământul. Eră puțin după căderea Bucureștilor. Fără cămin, locuind în vagonul meu, nesigură de locul unde mi-aș adăpostii copiii. N'aveam, vai, decât cinci dintre ei cu mine. Pe al șeselea,

cel mai tânăr, cel mai micuț, îl lăsasem acolo, în mormântul deabiã închis . . . , acolo, în vechiul »home« care nu mai e al nostru. Cu inima și sufletul sfâșiate de o negrăită suferință, mă sbăteam sub povara aceasta prea grea: pierderea țării mele și moartea copilului meu, o îndoită tragedie care mă copleșia de o potrivă.

Durerea mea erà așà de puternică încât aveam uneori impresia că lupt împotriva unui talaz amenințător, într'o lume de întunerec. Și totuși știam că erà de datoria mea să reacționez, că trebuia să-mi păstrez curajul pe care alții aveau nevoie să-l găsească în mine și că în anume ceasuri nu există mâhnire personală care să se ție în samă. Dar eram cu toate acestea așà de zdrobită, încât nimic nu mi-ar fi părut mai dulce decât să adorm pentru totdeauna: să nu mai simt, să nu mai cuget, să nu mai lupt — să fiu în pace!

Atunci, într'o dimineață, pe când părăsisem trenul în care locuiam împreună cu alți refu-

giați pentru a merge la Iași, veni cineva să-mi ceară să primesc pe doctorul Jean Clunet, medicul curajos care întreprinsese organizarea unui spital de contagioși. Il primii, și, numai decât, mă simțiiu câștigată de nedomolita energie a acestui om. Înțelesei că trebuia să-l ajut, să-l susțin, să muncesc cu el. Regină, eu trebuia să mă așez în însăși inima suferinții poporului meu, acolo unde fiecă strigăt de durere putea ajunge mai bine la mine, unde eu puteam să aud cel mai bine ecoul fiecărei restriști. Drumul era greu. Curajul lui Clunet îmi arată calea.

Clunet era un entuziast, un idealist, cu ceva din artist în el. Privirea sa răsfrângea o energie care ajungea până la fanatism când el se înflăcăra la gândul lucrului și al luptei. Clunet lupta în cursul acestei grozave și interminabile ierni care va părea mai târziu, în amintirea acelor ce s'au luptat cu ororile ei, că nu a fost decât un funebru vis rău. Frigul, foamea și boala ne asaltau toate deodată, mijloacele noastre se istoviau, co-

municațiile erau întrerupte, circulația aproape imposibilă. Tifosul izbucnise în trupele noastre, culcând cu miile pe acei cari fuseseră apărătorii solului nostru și pe care în zăpăceala d'întâiu eram în neputință a-i salva.

Pe jumătate îngropat în zăpadă, la spitalul său îndepărtat, aproape izolat de restul lumii, încunjurat de câteva eroice Franceze și de acele sfinte care sunt Surorile Sf. Vincent-de-Paul, Clunet luptă eroic, mai fericit atunci când lupta era grea. El vorbea de primăvara ce va veni, cum ai vorbi de un pământ al făgăduinții pe care ai nădăjdui să-l atingi în curând și unde totul ar fi ușor, plăcut..., visul cel rău s'ar risipi cu cel dintâiu liliac în floare... Clunet nu văzu înflorind liliacul...

În mai multe rânduri mă duseiu să-l văd pe Clunet în timpul bolii sale. Întâia dată vorbea încă; ochii săi deschiși cât erau de mari păreau plini de nostalgia acestei voinți care-l scăpă. Un singur gând, un singur dor îl obsedă, îl stăpâniă: să smulgă pe alții

teribilului rău care îl doborâ. A doua oară, ochii săi erau încă vii, dar erau despărțiți de noi prin acel nu știu ce inexplicabil care e așa de grozav pentru cei ce privesc. Ei nu ne mai vedeau, ochii aceia. Nu mai erau acum din lumea aceasta, și nu erau încă din cealaltă... A treia oară muribundul își găsisse pacea; lupta eră terminată, ochii lui Jean Clunet se stinseseră, marea lui inimă tăcuse.

Il culcară pe un pat îngust în cea mai umilă cameră a spitalului său. Fața sa respiră o liniște adâncă. Ce straniu și înfricoșat eră acest mare calm definitiv al aceluia care fusese un luptător atât de înverșunat în mijlocul tumultului vieții! Foarte liniștită la piciorul patului lui, stătea tânăra sa soție care îl întovărășise în această țară depărtată și care rămâneă singură acolo, dar nu mai eră o străină. Toți aceia cari au lucrat împreună, mai ales când lacrimi s'au amestecat cu străduința lor, nu sunt oare membri ai aceleiaș familii? Ochii negri ai tinerei văduve priviau

țintă în ai mei, fără lacrimi, dar, cu toată reșemnarea ei divină, eră în această privire acea mare întrebare, mută, amestecată cu groază și revoltă pe care am observat-o de atâtea ori în ochii acelora cari au văzut murind ceia ce iubesc mai mult.

Pe un pat tot atât de umil ca și acel al maestrului, alături de al lui, odihniă sora Angèle, care se stinsese aproape la acelaș ceas ca și dânsul; erau unul lângă altul, cel ce fusese mândrul corifeu al științii și aceia care fusese smerita slujitoare a lui Dumnezeu. Asemenea aripilor care duseseră sufletul său până la cer, »corneta« ei încadră o figură zâmbitoare și liniștită, figura alesei care odihniă acum în pacea Domnului, această pace către care ea îndreptase toate zilele vieții sale...

Afară zăpada se topiă în sfârșit și pasările inton au cele d'întâiu cântece ale lor...

Inainte de a părăsi România, doamna Clunet a venit să petreacă ultima noapte în casa mea. Curajul său eră extraordinar. În ceasurile liniștite ale serii stăturăm de vorbă

îndelung; și ea pierduse de curând un copil adorat... Și totuși la urmă eu fui aceea care plânseiu amar și ea aceea care ținù mânilor mele într'ale sale cu vorbe de mângâiere pentru durerea mea. Așà se întâmplă uneori când inimile de femei se întâlnesc. Acelea pe care vrei să le mângâi sunt în curând silite să te mângâie la rândul lor.

* * *

Am vorbit mai pe larg despre Clunet, pentru că el a fost acela pe care l-am cunoscut mai bine din această pleiadă de medici admirabili prin știința ca și prin devotamentul lor. Nu voi rosti însă cu mai puțină recunoștință numele doctorilor: Adain, Dufrière, Santoni și Germain, cosiți și ei în floarea vieții. Adain făcea parte din organizația de ambulanță »Regina Maria«. Trebuia să inaugurez un spital de prima linie pe care-l organizase Adain. În ajunul zilei fixate pentru sosirea mea, răul crud îl și lovisc: Adain muri câteva zile abia după ce fusesem să-l

văd la spitalul din Bacău. A fost cea d'întăiu și, vai, cea din urmă întălnire a noastră.

Doctorul Santoni aveă serviciul de triaj dela gară, cel mai primejdios din toate; am văzut multe priveliști de tristeță, fiind că am ținut să trec pragul tuturor mizeriilor, dar nici una nu se poate compară cu aceea a acestei negre vizuini de neînchipuită jale, în care Santoni și câțiva alții lucrară cu o abnegație sublimă. Toți se îmbolnăviră; Santoni și o vitează Românceuță, doamna Coatu, își lăsară acolo viața.

Doctorul Germain, el eră la Galați aproape neconținut supt focul dușmanului. Devotamentul său a fost fără margini. Deși în prada unei teribile crize de uremie, el își continuă însărcinarea și murì tragic în delir...

* * *

Dar vreau să mă îndepărtez un moment de mormintele pe care cu mânil mele am sămănat cele mai dulci flori ale primăverii, pentru a mă întoarce spre cei vii, spre aceia

cari, cot la cot cu ai noștri, luptă pentru gloria și liberarea acestei țări iubite. — Pretutindeni unde un an de zile m'a postat datoria mea, am găsit pe acești Francezi veniți pentru a ajuta pe aceia cari aveau nevoie de sprijinul lor și cari, frați de aceeași rassă, se aruncau cu trup și suflet în luptă, gata oricând să deie tot ce au, până la însăși viața lor. Acelora, cu toată recunoștința mea, din adâncul inimii mele de Regină și al inimii mele de femeie, le strig: Mulțămesc.

Nu pot, vai, cită pe toți cei vii, toți binemeritând atât de mult recunoștința noastră. Nu pot măcar enumeră pe toți ofițerii sau oamenii de trupă cari, victime ale epidemiei, n'au scăpat din ghiarele ei decât după zile de suferinți și de chinuri. Răul nu cruță nici pe cei mai mari șefi, deoarece generalul Vouillemin fù atins de el. Spre cea mai mare bucurie a noastră, vindecarea sa a fost repede și completă. Medicii plătiră din belșug tributul, molimei. Astfel mi-au devenit deosebit de scumpe numele doctorilor Chaix, Brousse,

Risert, Massart, Colaneri, Barotte, Lheureux, Charton, Pagès și Vuillet, toți, astăzi, complet restabiliți.

Bietul doctorul Vuillet! Ce n'a fost calvariul lui, atât de curagios urcat? Avea supt ordinele sale un spital, în împrejurimile Iașului, într'un loc singuratec, expus vânturilor și soarelui. Am făcut tot ce puteam eu pentru a veni în ajutorul acestui azil de contagioși în care se ducea lupta în împrejurări de o greutate nemai auzită, în care iarna grozavă adăugă toată oroarea ei. În toiul molimei, Vuillet căzù bolnav și fù multă vreme între vieață și moarte, pe când în spitalul lipsit de stăpânul său, vrednicele sale tovarășe, Surorile de la St. Vincent, continuau opera lor, susținute de pilda unui alt Francez, părintele Denetières, care rămase la căpătâiul bolnavului până ce, doborât el însuși, murì de boala pe care încercă s'o îndepărteze. Eram lângă dânsul în ziua morții sale. Un preot român, prietenul său nedespărțit, erà de asemeni la căpătâiul lui. Ei nu știau decât doar câteva

cuvinte din limbile lor respective, dar, grație pasiunii comune a sacrificiului și a devotamentului, acestea le erau deajuns pentru a se înțelege.

Părintele zăcea nemișcat, cu ochii închiși, cu crucifixul pe piept, cu fața palidă și suptă ca a unui sfânt sau a unui martir. O maică se ruga în genunchi, dar ea nu plângea, ci surâdea și zicea: »El și-a făcut datoria, va fi în curând cu Dumnezeu«. Și, ca pentru a răspunde acestor cuvinte, cele din urmă raze ale soarelui intrau pe ferestruică și se așezau pe fruntea și pe mâinile muribundului ca o făgăduială anticipată a luminii eterne.

* * *

Călugărițe, infirmiere, soldați, preoți, medici: Mulțămesc!

Odinioară, România iubiă Franța cum iubești tot ceia ce pe lume e dulceată, vrednicie și frumuseță. Dar acum, de când ea oferă restriștii noastre, pe lângă grația și geniul său, sângele fiilor ei, noi o iubim, nu

numai ca pe o mare soră mai în vârstă, ci încă mai pios, ca pe o mamă care mângăie și susține copilul căruia îi conduce pașii.

Colo, în dulcea și marea țară, de unde ne venim toți acești prieteni, toți acești mântuitori, și alții au gândit la noi. Către generoșii subscriitori ai lui »Figaro« mă întorc eu acum cu recunoștință. Fie ca în cuvintele mele de mulțămire ei să audă răsunetul unui alt glas, al glasului aceluia popor întreg care a suferit atâta pentru marea cauză a Dreptului și a Dreptății, care e gata să sufere încă atâtea pentru ele, și a căruia durere trecătoare a fost atât de generos înțeleasă de marea, fierbinte, nemăsurată inimă a Franței!

Maica Pucci.

Dragă bătrână maică Pucci, în sfârșit ți-ai aflat odihna; fapta zilei tale s'a îndeplinit. Dumnezeu te-a luat la Sine, te-a chemat la El, la loc de pace, dincolo de lupta și vălmășagul acestui pământ.

Mânile-ți gingașe, care au ajutat suferința în toate formele ei, stau acum liniștite, încrucișate asupra inimii tale care a bătut pentru ultima oară, — asupra inimii tale care eră a săracilor, a celor nenorociți, a celor cu multe dureri, a celor pe cari soarta-i copleșise; căci nenumărați sunt anii câți te-ai mișcat ca o binecuvântare vie între cei cari aveau nevoie să fie ajutați.

Acum ne-ai lăsat, maică Pucci, și lumea

e mai săracă astfel, — mai săracă pentru că
uu va mai avea zâmbetul tău.

Mie mi-ai fost mai mult decât aş putea-o
spune limpede prin cuvinte; ai fost un
exemplu, un îndemn, o mângâiere, ai fost şi
ceva ca o mamă şi, maică Pucci, tu ai fost
aceea care m'ai făcut să cred în milostenia
ce poate fi pe pământ.

Sunt atâţia ani de când ai intrat în viaţa
mea, cu vâlul tău cel alb ca zăpada, cu zâm-
betul tău dulce, cu ochii tăi, cari, ca unii ce
se uitaseră şi la ce e bun şi la ce e rău,
pareau că seamănă cu nişte colţuri liniştite
din însuşi cerul lui Dumnezeu. Ai venit ca
o sfânta din vechile legende, şi mi-ai părut
a fi fost totdeauna o binecuvântată întrupare
a atâtor altor sfinte femei, care în veacuri
trecute purtaseră acelaş sfinţit veşmânt.

Şi încă, pentru mine, ai fost, maică Pucci,
cea mai umană şi mai înţelegătoare femeie:
deşi păcatul nu cutezase vreodată a păta
marginea rochiei tale, ai fost, maică Pucci,
prietena mea, care-mi înţelegea orice năcaz,

care-mi văzuse orice suferință, care trecuse cu blânde mâni și dulci cuvinte prin rănile lumii!

Deși mătânii negre erau totdeauna în mâinile tale, munca eră o parte mai de căpetenie în viața ta decât rugăciunea: faptele tale erau rugăciuni care se ridicau drept la inima Stăpânului căruia-i făceai slujba.

Deși moartea a ajuns un oaspete așa de obișnuit în acest războiu, deși ne-am oțelit fața de calca nemiloasă prin care se răresc rândurile celor în viață, lumea îmi pare un loc mai puțin, maică Pucci, de când nu mai e mâna ta ca să-mi prindă mâna.

Am venit din două părți deosebite ale pământului, tu și eu; eram de lege deosebită, de alt neam fiecare, dar ca o legătură tainică de simpatie ne-a ținut împreună din cea d'întâiu zi a întâlnirii noastre; și eu cred, maică Pucci, că aveam amândouă ceva din ostașul care e gata pentru orice luptă!

Nu știam, când ni s'a încrucișat drumul, ce negre zile țineà Soarta pentru noi, pe mai

târziu; fapta ce am făcut-o împreună a fost fapta zilnică, obișnuită a se face în zile ce par'că se țin de un trecut fără legătură cu ziua de azi, un trecut în legătură cu altă vreme, cu altă lume...

Cea d'intâiu campanie a noastră, a ta și a mea, a fost în 1913, când ne-am sârguit să combatem epidemia de holeră care pustiă crud rândurile armatei noastre la întoarcerea din țara dușmanului. Și atunci ai stat lângă mine, primind orice greutate, mișcându-te cu o desăvârșită seninătate în mijlocul celei mai ucigașe molime, luptându-ți lupta cea bună împotriva morții.

Încă de atunci cele două aripi ale vălului tău alb ca zăpada mă făceau să gândesc la aripile îngerilor cari zboară încoace și 'ncolo între cele mai sinistre vedenii de nenorocire.

Nici o greutate nu ți-a împușinat focul de muncă, nici o vreme neprielnică nu ți-a răpit buna dispoziție; nici lipsa de confort, nici osteneala, nici privațiunile nu ți-au smuls un suspin; zâmbetul nu ți-a pierit de pe buze;

aveai vreme pentru oricine și pentru orice lucru; urechea ta prindea orice strigăt de suferință; mâna ta era pretutindeni unde se simția mai mult nevoia de ajutor.

Acele săptămâni petrecute la olaltă în mijlocul grozăviilor bolii care avea în ea ceva dintr'un vis rău au făurit un nou inel în această legătură a celor cari înfruntă aceeaș primejdie cu aceeaș nezguduită hotărîre de a nu se da până nu câștigă bătălia. Acele săptămâni ne-au pregătit și pentru mai marea și mai îndelungata sfortare ce se așteptă de la noi în 1916—17, așa încât, când din nou încercările luptei ne-au chemat, de la sine ne-am găsit alături.

Azi nu voiu încercă să povestesc tot ce ai făcut pentru poporul nostru de când — acum atâția ani! — ai umblat în mijlocul lui, nici nu voiu pomeni una câte una faptele-ți bune din vremea războiului. Numele tău e știut multora, dar acum, când zaci așa de liniștită în sicriul tău, tu cea așa de harnică, simt nevoia să-ți spun că amintirea numelui tău

va rămâneà cu noi ca o binecuvântare pe care nimeni nu o va puteà smulge de la noi, deși tu ai lăsat lumea aceasta ca să mergi la Dumnezeu închinării tale.

»Pe cine-l iubește Dumnezeu mult, îl și pedepsește tare«, aceasta e una din tainele întunecate până în miezul cărora nu putem pătrunde. De ce tu, care erai o sfântă între cei vii, trebuia să mori în neînchipuite chinuri, e o întrebare la care n'ar putea răspunde cei ce văd toate numai printr'o sticlă neagră. Zi de zi, te vedeam copleșită de o boală venită asupra-ți pe neașteptate, lovindu-te în plină putere a faptei tale, smulgându-te dintre noi, răsplătind cu suferinți fără pereche toată iubirea ce ai răspândit-o din belșug asupra fiilor oamenilor.

Puțințel mai înainte fuseseși cu mine ca să cercetăm spitalele de pe front. O sărbătoare pe care de mult ți-o făgăduisem, singura-ți răsplată pentru un an și jumătate de muncă grea în mijlocul molimei și al morții. În zilele tale de durere te alipiai de amintirea săptă-

mâinii aceleia fericite, și păstrez în inima mea vedenia soarelui de toamnă, care strălucia pe capetele albe ale scufiei tale asemenea cu un goelând plutind vara pe mări de safir . . .

Am căutat să te fac deplin fericită în acele puține scurte zile, și în ceasul morții tale tu vorbeai într'una de dânsese, ca de visul unui lucru ce fusese nesfârșit, minunat de luminos!

Te-am încunjurat cu multe mici amănunte de confort pe care niciodată în viață nu ți le îngăduiseși; aveam nevoie de acele zile ca să-ți fie o deplină bucurie, o deplină odihnă.

Te văd așezată la masa mea în căsuța de lemn, în care lumina soarelui se revărsa în valuri, până ce simplele-i mobile păreau că se prefac în aur . . . Lumină, lumină!, toată încăperea îngustă pare a fi acum o scumpă cutie de lumină — și lângă mine îți văd draga față bătrână, încadrată de imaculatu-ți văl, de care soarelui pare că-i este drag în deosebi. Lumină, lumină!, pretutinden

Lumină! Și în zilele acelea tot mai eră nădejde în inimile noastre.

Mânile nu-ți stăteau niciodată fără ocupație: până și la masă lucrai la scufițele pe care le pregătieai săracilor. Te bucurai de veselele glasuri ale celor tineri cari se adunau în jurul mesei mele; zâmbetul tău îngăduitor plutiă ca o binecuvântare asupra noastră a tuturor, și, aplecându-te asupra lucrului tău, ascultai tot ce se vorbea, tot mișcând încetisor cumintele-ți cap bătrân . . .

Mă țin de această vedenie a luminii soarelui tomnatec, în care vălu-ți alb strălucia ca o emblemă de milostenie, — cum și tu îl apucaai strâns în clipa când zăceai murind pe patul suferinții tale.

Mult mai stătui cu tine în acele ceasuri de chin, care-ți zdrobiseră puterea în clipa chiar când cea mai mare dintre tragedii se săvârșia asupra țării noastre. Cătai să-ți uiți de durerea ta însăși, ca să cerci a ușura strânsoarea inimii mele; până la urmă, oricât de grozave și-ar fi fost patimile, ai avut păs

pentru năcazurile mele și, într-o zi, strângându-mi amândouă mâinile în ale tale, pline încă de o neasemănată vieată, mi-ai făgăduit că în cer vei vorbi pentru mine și pentru însângerata țară care ți-a fost așa de dragă.

Ingălbenită la față, slăbită, aproape fără trup, zăceai între pernele mari albe pe care ți le-am adus pentru a-ți ușura suferința; totul murise acum în tine afară de ochii tăi, de durerea ta și de acele două mâni care ajutaseră pe așa de mulți la pragul ieșirii din vieată. Și, așa, îmi aduceai aminte de vechile icoane ale sfinților, de vechile săpături cu Maica Domnului în umilul ei pat îngust. Și, când și glasul ți-a fost pierit, ochii tot mă întrebau de nu am cumva vesti mai bune, ceva care să mă poată mângăia înainte ca tu să mă fi părăsit, strecurându-te încet în veșnica tăcere...

Și acuma ești mută, maică Pucci, închiși ți-s ochii, în soare s'a topit zâmbetul tău, în văzduh, în lucrurile veșnice, în acelea pe care nu le mărginește nici Timp, nici Spațiu.

Rămas-bun, maică Pucci! M'ai lăsat ca să-ți urmez pe pământ aspra muncă, dar amintirea binecuvântării ce mi-ai dat în ceasul tău de pe urmă m'a făcut să mă simt mai aproape de mila lui Dumnezeu!

Lacrimi . . .

De mai multe luni doi orfani trăesc sub acoperișul meu, doi copii fără tată și fără mamă, doi mielușei rătăciți pe cari Dumnezeu i-a trimis inimii mele.

Pe unul l-am găsit într'un spital aproape de front, rănit de o bombă care îi ucisese mama. Îl chemă Niculăiță, aveà capul tot legat în feșe, fața palidă și suptă, iar ochii mari albaștri care mă priviau, păstrau în adâncul lor ceva din grozăvia de moarte prin care trecuse. Am lăsat vorbă ca atunci când rănilor vor fi vindecate să mi-l aducă mie pe Niculăiță.

Pe celalalt îl chiamă Vasile, un băețuș viu cu ochii negri pe care un Cazac bun l-a

găsit pierdut într'o pădure, flămând și zdrențuit, un copil al nimănui. Cazacul erà din neamul acela al oamenilor de credință de cari Rusia aveà atât de mulți altădată și cari și acum au uneori curajul să pășească înainte cu gând bun și credincios. Cazacul a adus copilul găsit acolo unde i se părea cel mai simplu că trebuie să-l aducă, la Mama țării, la »Mama Regina«, și erà firesc ca acolo să-i fie locul...

Ceia ce m'a mișcat adânc a fost cererea Cazacului, care trăise mulți ani în războaie, ca drept orice răsplată să-i fie îngăduit să aducă el însuși copilul, să sărute mâna Reginei în amintirea a mulți ani de credință față de ceeace deodată a fost rupt din viața lui, însă n'a putut să fie smuls din inima lui de soldat viteaz. Cazacul mi-a adus și o pungă cu bani, adunați de el pentru Vasile, copilul orfan.

Vasile și Niculăiță sunt acum la mine ca la ei acasă. Cu obrajii rotunzi și trandafirii, cu piciorușele sprintene, cu zâmbetul lor, cu ochii prietenoși, înveselesc pe oricine îi vede

și Ileana mea se joacă cu ei aducându-și aminte de frățiorul care odată îi eră tovarăș...

În fiecare dimineață, la un ceas hotărît, Vasile și Niculăiță vin să sărute mâna »Mamei Regina«, în fiecare dimineață vin cu mai multă încredere în ochii mari, vin să întrebe și să povestească micile lor năcazuri și bucurii și să primească bomboane și prăjituri, care se găsesc totdeauna în odaia »Mamei Regina«.

Și amândoi, Vasile și Niculăiță, au vârsta copilului pe care l-am pierdut...

Intr'o dimineață scriam o scrisoare și pe când scriam fără să-mi dau seama lacrimi curgeau de pe obraji pe hârtia din fața mea. Fiindcă eram tristă uitasem pe cei doi prieteni, gândurile îmi erau adânc stăpânite de durerea țării, când deodată am auzit șoapte ușoare și vorbele acestea au ajuns până la urechile mele: »Uite, Mama Regina plânge; pentru ce plânge Mama Regina?«.

Pentru ce?

M'am uitat la ei și cei doi copii fără mamă mă priviau cu încrederea căpătată din îngri-

jirea ce-o avuseseră, cu gura plină de prăjiturile pe cari le primiau zilnic, înghesuiți pe un scaun, rămas acum al lor din obișnuința scumpă pentru toți trei.

— Da, pentru ce plângea mama Regina, ce amărăciune putea să umple de lacrimi ochii unei femei cu coroana pe frunte?

Și în clipa când întrebarea aceasta simplă eră pusă de către două ființe nevinovate, încrezătoare, ca atâtea altele cu multă credință și nădejde în mine, am înțeles că e nevoie de un răspuns și că acum, ca de atâtea ori mai înainte, a venit iarăși ceasul când simt că trebuie să-mi ridic glasul și să vorbesc ostașilor mei, poporului meu, să le spun cuvintele care fără putere de împotrivire îmi izbucnesc din adâncul inimii.

Da! Deși sunt curagioasă, sunt ceasuri când plâng! Câte odată toată durerea țării mele pare că mi se scurge în inimă și că mi-o umple peste măsură încât se revarsă și atunci plâng... plâng!...

Pot eu să fiu mama tuturor, cum mă numesc ei atât de duios și să nu plâng uneori?

Amărăciunile noastre au fost nenumărate, desamăgirile noastre, jertfele noastre n'au cunoscut sfârșitul, însă o mare comoară mi-a îngăduit Dumnezeu să adun în această vreme de suferință: inimile care bat în poporul meu, o comoară mai scumpă decât orice comoară de pe pământ.

Insă tocmai fiindcă toate inimile acelea sunt ale mele, cum să nu plâng pentru suferința lor? Cum să nu simt că trebuie să le strig: Sunt cu voi. Eu vă înțeleg și nici o putere pământească nu poate smulge sufletul meu de la al vostru! In noua încercare venită asupra noastră, cea mai crudă din toate încercările, când stăm tremurând în fața necunoscutului, cu atât mai groaznic cu cât avem simțământul că nu știm cu ce arme putem întâmpina o primejdie care ne lovește pe ascuns, din întunec, cum să nu strig către accia alături de cari mă simt mai mult ca niciodată, când mai mult ca niciodată simt că inima mea este a lor!

Știu că armata noastră este credincioasă,

că fiecare este gata să-și dea cea din urmă picătură de sânge pentru apărarea palmelor de pământ rămase din țara lui, că fiecare stă senin și hotărât de partea pentru care a jurat, netulburat, fără șovăire și, în ciuda a toate câte se răstoarnă și se farăcă în bucăți, a toate, afară de credința, de curajul și de nădejdea lui? Și fiindcă am înțeles aceasta, de aceea simt un dor nemărginit să vorbesc cu aceia la care glasul nu poate ajunge, cu toți aceia din tranșeele dragi, din satele depărtate, cu toți cei risipiți prin câmpii și prin munți, cu toți aceia a căror vitejie e mândria noastră, și vreau să le spun că noi simțim credința lor, că în ceasul acesta de primejdie dragostea lor este scutul nostru și încrederea lor tăria noastră!

⊕ România este mică, România este părăsită, sfâșiată și sângerată, inima ei a fost călcată în picioare, mândria ei a fost îngenunchiată, speranțele ei clătinate. Fiii ei au murit cu miile, rostul ei a fost de multe ori nesocotit, dar acum, cu toată agonia, onoarea ei stă sus ca un pisc de munte!

De aceea sunt ceasuri când plâng așa cum plânge o mamă, ceea ce nu înseamnă că am pierdut curajul sau nădejdea! Cu toții simțim la fel, și cu cât mai mult ne cuprinde întunerecul cu atât mai mult simțim lanțul care ne ține strânși, lanțul făurit din chin și suferință!

Din toate părțile mi-a fost trimis cuvânt ca în această nouă încercare, toate gândurile merg la aceia care sunt Domnii țării. Sărmane petecute de hârtie, smerite gânduri scrise cu degete tremurătoare, dovezi vii de credință neclintită, ecouri pierdute de glasuri cari abia cutează să se ridice, multe și felurite semne de iubire pe care le adun așa precum în alte vremuri regii adunau pietrele prețioase aduse tribut din țări depărtate.

Printre altele mi s'a adus o solie de la un soldat de pe patul morții, dintr'un spital, care înainte de a trece în lumea umbrelor a avut un ultim gând pentru Stăpânii țării lui.

»Spune-le că România a fost totdeauna o țară de suferință, o țară de lacrimi, o țară de mari dureri, dar spune-le că România tot-

deauna a fost credincioasă, că niciodată în istorie România nu-i cunoscută că și-a luat cuvântul înapoi! Spune-le că deși au murit mulți, mai sunt încă mulți fii în România, gata să-și dea viața pentru țara lor, dar că niciodată, o! niciodată nu va fi iertat României să-și plece capul în rușine!»

Cuvintele acestea mi-au fost aduse ca o solie sfântă pe care voiu păstra-o de-apurarea, de către femeia care a stat de pază la patul acestui viteaz în cea din urmă noapte a vieții sale.

Și din locuri depărtate mi-au venit și alte solii, de la bătrâni și de la tineri, de la bogați și de la săraci.

»Suntem ai voștri«, mă încredințează ei, »și voi sunteți ai noștri, și nu poate să fie nici o durere și nici o bucurie, nici o teamă și nici o nădejde numai pentru voi, ci toate le împărtășiți cu noi, voi care prin suferința voastră și a noastră v'ați făcut una cu țara«.

Și fiindcă astăzi vreau să răspund tuturor glasurilor cari ajung până la mine, fiindcă

vreau să răspund închinării, încrederii, iubirii care se înalță până la noi ca o mireasmă sfântă din mii de inimi, pentru iubirea arătată nouă vreau să răspund cu cuvinte de iubire!

»Cel mai întunecat ceas este ceasul dinaintea răsăritului«, spune înțelepciunea bătrânilor. In adevăr ceasul este întunecat și fiindcă sunt o femeie de aceea plâng uneori. Insă ceasul poate să fie sfințit de încrederea pe care o avem unul într'altul, de lanțul sfânt de suferință care ne leagă împreună, de simțământul acesta binecuvântat de înfrățire care unește pe Domn și popor, într'o vreme când vechia întocmire se năruie. Un vânt de anarhie suflă asupra noastră, dar să fim stâncă în fața primejdiei, să sperăm într'un viitor mai puțin tragic, să credem într'o lumină dincolo de întuneric, o lumină pe care numai dacă suntem cu putere și cu credință vom ajunge-o într'o zi.

Da, uneori plâng, dar lacrimile mele nu sunt lacrimile celui slab care-și mărturisește înfrângerea și își pleacă fruntea, ci sunt la-

crimile unei mame care plânge pentru copiii ei pe care uneori nu-i în stare să-i ajute, sunt lacrimi care picură în tăcerea dimineților, în ceasul când îți aduci aminte de cei căzuți în cale, de cei cari nu mai pot privi înainte spre răsăritul pe care îl nădăjduim dincolo de nouri; lacrimi de pomenire, prinos adus celor cari, deși au murit, trăiesc deapururea în cutele cele mai tainice ale inimilor noastre, lacrimi curățitoare, lacrimi care spală rănile trecutului . . .

Și de aceea nu-mi este rușine de lacrimile mele . . .

Decembrie, 1917.

Prizonierii

Pe un ger grozav din iarna anului 1917 plecasem cu una din fetele mele ca să-mi fac cursa zilnică. Automobilul era încărcat cu provizii pentru săraci. Un sac mare cu zahăr și unul cu biscuiți erau îngrămădiți la picioare și multe, foarte multe pachete de țigări, căci oamenii duc lipsa tutunului precum duc lipsa pâinei zilnice. Duceam cu mine și cămăși de flanelă, mănuși de lână, ciorapi, și multe căciuli.

Fără să țin seamă de vânt și de starea rea a șoselelor am părăsit orașul și am căutat să ies pe drumul pe unde știam că trec mereu trupe și transporturi. Era drumul pe unde deseori întâlneam multă mizerie...

Cerul erà întunecat și amenințător, vântul ne tăia și ne plesnià fețele, iar ochii deabia puteam să-i deschidem. Ridicam cu greu capul și puteam îndurà gerul numai cu fața ascunsă în blăni. Cu atât mai mult pe o zi ca asta trebuie să mergi și să cercetezi nenorocirile risipite de-alungul drumurilor.

De departe vedeam cum o trupă își cotea drumul spre noi. Zăriam înfățișarea lor sinistră, obositoare și chinuitoare ca a oamenilor care și-au pierdut toate speranțele . . .

Veniau încet purtând pe spate niște buturuge grele. Câteodată dispăreau prin cotiturile șoselei și apoi îi zăriam iarăși și aceleași simțăminte jalnice ne umpleau inimile.

Când ne-am apropiat de ei au stătut cu toții locului ca să ne lase să trecem; și-au mai ușurat umerii de povara purtată și și-au întins spetele încovoiate. Erau prizonieri, prizonieri plecați din multe și felurite țări!

Cu obrajii supti și ochii speriați, cu uniforme sfâșiate și zdrențuite, cu picioarele și capul înfășurat în cârpe murdare, se uitau

la noi și părea că privirea li se oprește în loc, ca și cum înainte de a-și putea odihni ochii pe fețele noastre ar fi văzut drumurile nenorocirilor fără sfârșit. Aveau privirea fi-roasă și flămândă ca a fiarelor sălbatice.

Am trecut înainte fără să ne oprim. Oamenii aceștia erau doar dușmani, dușmani veniți dintr'atâtea țări, asupra țării noastre... Deodată însă am amuțit, o povară ne apăsă, vântul suflă tot mai rece, cerul era tot mai întunecat și expresia ochilor flămânzi și fără nădejde ne urmăria și n'o puteam gonii...

— Trebuie să ne întoarcem, atât am zis și clipele de tăcere au urmat.

— Erau flămânzi și înghețați; adăugă fata mea, și duceau poveri pe spate.

— Astăzi avem sacii plini cu zahăr și biscuiți, crezi că va fi deajuns? Am întrebat ceva mai târziu.

— Să le dăm tot ce avem, răspunse ea.

— Intoarce repede și să oprești când vei ajunge la oamenii aceia cu buturugile pe spate. Ne-am întors și de astădată n'am mai trecut înainte.

— La început ei nu înțelegeau gândul nostru, nu puteau pricepe că mânilor pline de zahăr, de biscuiți și de țigări erau pentru ei, pentru ei străinii, pentru ei cei părăsiți și uitați...

Iar când au înțeles, un strigăt s'a înălțat până la ceruri, un strigăt de bucurie și de blestem. Într-o clipă automobilul a fost înconjurat de o mulțime agitată. Erau degerați, tremurau și își întindeau mânilor slabe și desnădăjduite ca și cum ar fi văzut mântuirea chinurilor, pe când lemnele mari de pe umerii lor se mișcau primejdios până aproape de capul nostru. Acum eram înconjurați numai de fețele lor fioroase și deasupra noastră vedeam numai cerul de plumb.

O situație primejdioasă căci oamenii aceștia erau cu adevărat lupi flămânzi și în grabă, în teama lor grozavă că nu vor fi băgați în seamă, gesturile lor nu erau cele mai simple, nici cele mai smerite.

Santinelele și servitorii arătau semne de îngrijorare îndreptățită, căci prizonierii rupseră rândurile și acum se îngrămădeau asupra

automobilului tot mai nedisciplinați. Teamă îi cuprinsese ca oamenii aceștia disperați, cu lemnele pe spate să nu fie scăpați din frâu. Priveliștea eră groaznică, neuitată și nu-i nici o mirare că cei răspunzători pentru siguranța noastră n'o priviau fără grijă. În clipele acelea eu și fata mea eram în mâinile mulțimei aceștia atâta care se îmbulzeă asupra noastră scoțând strigăte și țipete neînțelese, însă simțiam că cu liniște și vorbe bune oamenii aceștia părăsiți și sălbătăciți puteau să fie stăpâniți. Dam, dam tot ce aveam, dam cu amândouă mâinile la toți, deși cei mai apropiați aveau noroc mai mare. Trebuie să mărturisesc că deseori darurile ne erau smulse cu furie din mâni. Auziam cuvinte în toate limbile și vedeam cum lemnele de pe umerii lor se legănau într'o parte și într'alta până aproape de capetele noastre...

Nu mai aveam nimic de împărțit, sacii se goliseră. Am ridicat mâinile în sus și am deschis palmele ca să arăt că am isprăvit toate proviziile. Atunci mulțimea aceea atât de

agitată s'a retras ca valurile unei mări asupra căreia deodată s'a coborât liniștea.

— Mulțămim, mulțămim și Dumnezeu să vă tie în paza lui, eram flămânzi și ne eră frig...

— Nu fiindcă sunteți prizonieri vi-i foame și frig, am răspuns cu tristețe, și ai noștri suferă de frig, de foame și sunt rău îmbrăcați. Și totuși în clipa aceea am simțit că a fi prizonier înseamnă a avea cea mai tristă soartă.

M'am uitat încă odată la fețele lor fioroase, la ochii lor desnădăjduiți și mă gândiam la prizonierii noștri împrăștiați într'atâtea țări și mă întrebam dacă și în țările pe unde i-a dus soarta, cineva s'a oprit în drum, le-a dat hrană și le-a spus cuvinte de mângăiere.

Apoi am plecat și scena la care fusesem martoră ne părea un vis urât, din adâncurile iadului.

Mi-am întors fața către cerul neînduplecat și o veșnică întrebare mi-a venit ca un strigăt pe buze:

Pentru ce? O! pentru ce?

Țarul Nicolae.

A murit Țarul Nicolae. A fost ucis într'o dimineată în mod rușinos și crud, căci cei cari îl aveau în mâinile lor erau fără îndurare și se temeau că vreo putere nevăzută ar putea încercă să-l salveze.

Acum nu mai erà un simbol și n'au vrut să-i îngăduie să fie un om.

Toată viața, aceasta dorise: să fie un om și aceasta i-a fost vina. Un suveran trebuie să fie mai mult ca un om. Când ar fi putut să fie om, nu l-au lăsat, l-au împușcat.

Asupra morții nu sunt știri exacte, căci numai svonuri confuze au ajuns până la noi. Într'o zi a fost *asasinat*, moartea lui nu poate

să aibă alt nume. O faptă inutilă și urâtă, o pată de sânge pe care nimic nu va șterge-o de pe mâinile făptuitorilor.

Astfel a murit Împăratul la glasul căruia milioane de supuși puteau să se teamă sau să se bucure. A fost ucis într'o dimineată pe ascuns, în grabă, cum sunt executați criminalii. Sufletul lui a mers la judecată, acolo unde nu e nici o deosebire între cerșitori și regi. Judecata Regelui Regilor nu o vom cunoaște niciodată, dar Țarul Nicolae a fost un credincios și un mistic înflăcărat și nu credea că se va înspăimânta când se va înfățișa înaintea Domnului...

Tulburată de chipul în care a fost ucis lumea nu-l va judeca cu bunătate. A fost un învins și cei învinși inspiră celor mulți dispreț și numai la puțini compătimire.

Când numele acestui om plutiă deasupra unei mari împărății, nimeni nu se îndoia de puterea lui, el era simbolul forței în care credeau.

Într'un ceas de nebunie câțiva »iluminați« și-au închipuit că merg pe calea adevărului,

au suprimat omul, au răsturnat simbolul, și cu el au sfărâmat unitatea împărăției. Țara cea mare s'a rupt în bucăți. Numele Țarului eră firul pe care erau înșirate mărgăritarele cele multe ale împărăției. Firul a fost rupt și toate mărgăritarele s'au împrăștiat. Stăpânirea cea mare fusese!...

Vina morții lui și-o aruncă mulți, unii altora. Și aici iarăși numai Regele Regilor ar putea judeca a cui a fost vina. Țarul Nicolae al II-lea a murit și nici un adevăr de pe pământ nu l-ar mai putea scoate din groapă.

Despre ultimul cârmuitor al Rusiei nu voi vorbi ca judecător, voi vorbi ca cineva din acelaș sânge și neam cu el, ca cineva care l-a iubit, și l-a cunoscut din zilele copilăriei.

Fiind însă-mi lovită de marea tragedie a lumii, nu pot vorbi decât cu bunătațe despre omul pe care îl socotesc martir, în vremea când nimeni nu cutează să se ridice în apărarea lui.

Poate fi soartă mai tragică decât de a fi a toate stăpânitor, de a fi avut puterea binelui și a răului în mâna ta și să nu fi făcut nimic cu ea, să nu fi avut taina de a fi Cărmuitor într'o țară care tremură de nerăbdare să te urmeze spre lumină?

Și când zic că aveà puterea binelui și a răului, aceasta nu e numai o vorbă. În Rusia. Țarul aveà de fapt în mâna lui puterea binelui și a răului. Numai numele lui puteà să înflăcăreze; el erà cărmuitorul despotic, capul bisericii, simbolul, »tătucul«, ființa mistică care aparțineà ori și cui, zeul de casă al fiecăruia, rațiunea cea mai puternică de a fi a împărăției.

Această putere reală a avut-o de tânăr, vieața întreagă îi sta înaintea ca să-și îndeplinească idealul, să caute lumina, însă, într'o vreme când toate au pornirea spre progres, el n'a știut decât să dea înapoi.

Aceasta e tragedia, înțelesul căderii lui, extraordinara lui vină care se ridică până la crimă!

Și totuși a sperat să facă fericirea uriașei.

sale împărății, avea o inimă blândă și era plin de râvnă pentru tot ce e frumos și mare. Dacă ar fi fost sfătuit cu înțelepciune, dacă împrejurul lui ar fi avut adevărați oameni, dacă Țarina ar fi fost o femeie cu înțelegerea largă și vederea limpede, dacă n'ar fi fost totdeauna târît înapoi în loc de a fi împins înaintea, ar fi putut deveni o unealtă minunată pentru binele poporului.

Însă n'a fost să fie . . .

* * *

Din viața Țarului Nicolae aș dori să chem la viață numai lucruri văzute cu ochii mei și simțite de inima mea.

Mama era singura fată a Țarului Alexandru al II-lea. Curtea rusească era, fără îndoială, una din cele mai strălucite curți din Europa. De-acolo venia mama mea și, pe cât îmi amintesc, tot ce aparține acestei curți era înconjurat pentru noi copiii de un prestigiu extraordinar, de o vrajă puternică căreia nu-i găsim asemănare. Țarul era figura cea mai

importantă. Lumea întreagă părea că gravează împrejurul acestei singure ființe »Țarul«, cu un înțeles aproape mistic. Și acum sunt cuprinsă de un respect aproape straniu când mă gândesc la atmosfera care înconjură pe »Țarul tuturor Rușilor«.

Văd palate imense, și soldați, și curteni fără sfârșit. Lungi coridoare tăcute cu santinele în uniforme ciudate; în fața ușilor imperiale cazaci uriași în haine roșii cu căciuli enorme pe cap, cu privirea sălbatecă și cu cingătorile pline de pumnale și pistoale. Un miros special pătrundeă locuințele imperiale.

Afară, la portalurile palatului, șiruri peste șiruri de trăsurile așteptau cu vizitii lor înalți și bărboși, învăluiți în caftane lungi, albastre. Caii erau minunați. Mai toți erau negri cu părul luciu, uneori coastele lor aurii străluciau ca niște scuturi poleite la soare; cu mândrie își scuturau coamele lungi, iar cu vârful cozilor măturau drumul.

În viziunile acestea imperiale bisericile aveau un mare rol. Multe biserici, capele și

preoți. În cupole boltite am auzit multe cântări minunate, iar glasurile adânci ca clopoțele de bronz umpleau tăcerea extatică de emoții divine. Văd și acum scântecierea aurului și a pietrelor prețioase ca și strălucirea discretă a bătrânelor icoane și mă minunez de coloanele uriașe, tăiate din blocuri rare de porfir, de malachit sau de lapis. Și în lumina mistică a miilor de lumânări zăresc preoți bătrâni și diaconi tineri în odoare de brocart săvârșind rituri stranii, neînțelese de mintea abia deșteptată, însă umplând copilăria mea de idolatră adorare. Bătrânii aveau bărbile albe ca neaua, iar tinerii cu părul strălucitor semănau ciudat cu icoanele care închipuiau pe fiul Domnului. Glasurile lor făceau inima mea să tremure pe când din cădelnițele de aur legănate tămâia dulce mirositoare se înalță în nouri...

Tot acolo văd multe chipuri de femei frumoase încoronate cu tiare semețe, încovoiate de greutatea podoabelor și alături de ele bărbați înalți în uniforme pompoase, unii cu

chipul blând, alții cu înfățișarea severă, și unii și alții cufundați în sfântă slujbă, în-genunchind, plecându-și fruntea și făcând cu gesturi mari semnul crucii.

Când eram mică mergeam la curtea Țarului Alexandru al II-lea, dar el a fost ucis în 1881 și a fost urmat de Alexandru al III-lea, a cărui soție era veselă și populară și a cărui frați erau căsătoriți tocmai atunci cu femei tinere și frumoase. În zilele acestea curtea avea o strălucire neobișnuită, iar diferiții membri ai numeroasei familii se întâlneau deseori. Era o priveștiște vrednică de văzut.

Frații și verii mamei mele erau înalți și foarte voinici. Mi-aduc aminte că uitându-mă la ei mă întrebam cum pot să existe oameni atât de mari. În zarea sclipitoare îi văd și acum cu aceiași ochi mirați de copil. Era un neam de uriași, născuți și crescuți ca să fie Cărmuitori și Domni, care credeau în dreptul lor de a fi stăpânii lumii. Generația mai tânără, generația mea, era mai puțin înaltă, nu mai avea vigoarea aproape brutală a părin-

șilor lor, aveau încă năzuința spre stăpânire, însă le lipsia puterea poruncitoare a bătrânilor.

Trupul le erà format pentru timpuri mai noi, însă felul lor de a gândi nu fusese schimbat.

Cea dintâi amintire a mea despre Țarul Nicolae, sau despre Nicky, cum îl numiam noi toți, o am de pe când erà »băiat mare«.

Erà înconjurat de vraja viitorului Cărmuitor, viitorului mare Domn, căruia într'o zi toți se vor supune. Cu vreo opt ani mai mare ca mine, părea timid; ochii căprii erau buni și aveau o expresie visătoare, mirată, iar zâmbetul sfios de pe buze părea că arată pe un om care nu poate spune decât vorbe blânde.

Il văd călărind spre noi prin potecile umbroase ale reședinței, într'o uniformă albă de vară, pe un cal căzăcesc, buestraș, cu coada lungă. În urma lui o droaie de ogari alergau printre copaci, săriau până la gâtul calului, cu ochii țintă la tânărul frumos cu chipul gingaș, moștenitorul împărăției celei mari. După cuvinte de glumă cu noi copiii a dat iarăși drum

calului și urmat de ogarii albi, mlădioși, l-am pierdut din ochi. Noi ne uitam mereu în urma lui, dorind să se întoarcă și să ne privească cu ochii lui buni și galeși. Așa l-am văzut întâia oară...

În 1894 a murit Alexandru al III-lea și a venit pe tron Nicolae al II-lea. Eră numai de 26 de ani și după puține săptămâni s'a căsătorit cu Alice, Princesă de Hessa, ceva mai tânără, foarte frumoasă și foarte serioasă. Prin trecerea la biserica ortodoxă a luat numele de Alexandra.

L-am văzut pe Nicolae al II-lea la încoronarea ca Țar, momentul celei mai strălucite glorii pentru el, când eră ridicat la cea mai înaltă putere pământească, în clipa când a stat în fața poporului său, ca simbol întrupat a tot cecace Țarul însemnă în zilele acelea ale mării împărății. O serie de tablouri măreț-fantastice, îmi răsar în minte când mă gândesc la zilele acestei încoronări. Spectacolul cel mai pompos al puterii pământești, transmis din generație în generație cu un accent de

misticism totdeauna nedespărțit de toate lucrurile rusești. Figura Țarului și a tinerei, frumoasei Împărătese, apar în relief ca niște zei-tăți! Cât de bine îi văd pe amândoi! E intrarea lor solemnă în Moscova, în cetatea aceasta legendară, unde Țarii au fost încoronați în toate timpurile și unde mâine simbolul mistic al puterii va fi pus pe capetele lor cu multe rugi și mare pompă.

Pe un cal mare, alb, vine călare Nicolae-căpetenia întregii procesiuni. Nu-i îmbrăcat în vestminte pompoase, ci poartă simpla uniformă verde-închis cu care s'au deprins toți să-l vadă. Pe cap poartă căciula rotundă de astrachan, caracteristică armatei rusești. Pe piept cordonul lat, albastru deschis al ordinului Sf. Andrei, și două sau trei stele scilicet de pietre prețioase. Nu-i nimic măreț în haina lui și nimic impunător în mersul lui; aceiași ochi visători, aceleași buze care spun numai vorbe bune.

În liniștea lui demnă este conștiința despre ceiace reprezintă în momentul acesta

solemn, despre grelele datorii care-l așteaptă în calea vieții...

Salută neîntrerupt și un dulce zâmbet îi flutură pe buze.

Două carețe de aur vin în urma lui la o mică distanță, vehicule fantastice ca cele zugrăvite în cărțile de povești pentru copii.

În cea dintâiu este mama Țarului, în a doua soția lui.

Pe trăsura închisă a Împărătesei-mame strălucește o mare coroană ca semn că ea a avut coroana în fața poporului său, că ea a fost aceea care a domnit până acum. Pe cap poartă o tiară fantastic de măreață, gâtul și sânul sunt pline de juvaeruri scilpitoare, hainele și mantia sunt prinse în aur strălucitor. Încă populară, privește cu semeție, se apleacă la dreapta și la stânga cu farmecul acela pe care îl împărtășește cu sora ei, Regina Alexandra, iubită de Anglia.

A doua trăsură nu are coroană și viitoarea împărăteasă, cu toată îmbrăcămintea pompoasă, nu poartă coroana pe cap, căci numai

după săvârșirea slujbei va intra în drepturile ei. Împărăteasa-mamă are încă pasul întâiu și cu el toate drepturile coroanei.

Femeia aceasta tânără, din trăsura fără coroană, este cu totul alta...

Mult mai frumoasă decât a fost vreodată împărăteasa bătrână, pe buzele ei nu se vede nici un zâmbet, ci mai curând o severitate a durerii.

Pentru cineva atât de tânăr linia gurii e trasă cu multă asprime. În ochii hotărâți nu e nici o bucurie, ci mai de grabă o neîncredere cercetătoare ca și cum ar fi întâmpinat viața mai mult ca un dușman decât ca un prieten. E foarte atentă la solemnitatea momentului, la toate câte reprezintă. Toate însă par că trezesc în ea mai mult teamă decât bucurie.

E frumoasă, tânără și hotărâtă, însă ceva pare că-i lipsește, tocmai în zilele acestea când un drum glorios i se deschide înainte. Este oare o lipsă de încredere în poporul ei? Lipsa acelei iubiri, acelei simpatii intuitive care poate să lege pe cel de sus cu cel de

jos ori cât de mare ar fi depărtarea dintre ei? Nu pot să spun, însă cu toată frumusețea, cu toată tinerețea, cu toată conștiința solemnă a viitoarelor ei datorii, e ceva care lipsește, o scânteie, o flacără care să încălzească...

Trăsura de aur trece, capete descoperite salută fruntea aceasta neîncoronată: ea se apleacă adânc ca răspuns la omagiul care i se oferă, însă nici un zâmbet nu plutește pe buzele ei, nu privește în fața nimănui, ci drept înaintea ca un paznic gelos al viziunilor ei.

O zi mai târziu și Nicolae cu frumoasa lui tovarășă sunt încoronați în vechea catedrală a Kremlinului și devin Suveranii miruiți a celei mai mari împărății de pe lume.

O ceremonie lungă, nesfârșit de lungă, însă de o frumusețe ca în povești, într'un oraș legendar, atât de pompoasă încât pare aproape nereală. Te minunezi dacă nu te-ai întors la zilele vechilor scripturi! Biserica este înaltă, boltită și întunecoasă; zidurile sunt aurite, cu frescuri arhaice. Templul pare plin cu o pulbere de aur, totul e misterios,

în așteptarea solemnă aripi uriașe par'că fâlfăie încet, undeva în umbră.

Toți ochii sunt ațintiți la cei doi de care va fi legată soarta acestei uriașe țări.

Chipul Țarului e palid, coroana strămoșilor pare că-l zdrobește, mantia de aur pare prea grea pentru umerii lui, fără să vrei te gândești la statura gigantă a celor dinaintea lui; numai în ochi poartă lumina mistică.

Ea este mai înaltă, pare că poartă mai ușor povara insigniilor imperiale, însă obrajii ei sunt roșii, ochii aprinși, buzele formează o linie dreaptă, nu e nici o gingășie în expresia ei. Tocmai aici, în catedrala aceasta de aur, în ceasul ei de înălțare, pare că înfruntă un dușman necunoscut și nevăzut, care se furișează spre ea din întuneric.

Ceremonia s'a sfârșit, părechea încoronată pășește afară din templul întunecat, pășește în lumina vie a soarelui de primăvară. Urmați de preoți și de cei mai înalți sfetnici, ei urcă încet pe covorul roșu de pe scara de piatră care duce la terasa largă de unde pot

privi mulțimea imensă venită să-i aclame. Mantiile lor grele sunt purtate de pagi îmbrăcați în purpură și în argint.

Ajungând pe terasă se întorc cu fața la supușii lor. De sus soarele se revarsă asupra lor făcând nestimatele să sclipească și să scânteie în mii de culori, pe când de jos aclamații nesfârșite se ridică până la ei ca un tunet surd din miile de voci ale mulțimei.

Stăpânită de emoție întreaga mulțime cade în genunchi, privind la cele două capete încoronate care sunt văzute numai odată în viață.

Cerul este albastru, albastrul primăverii timpurii, lumea întreagă pare că zâmbeste fapturilor care au fost sortite să fie cârmuitorii unui popor de lumină...

Apoi îi văd șezând în măreție singuratică, la masa acoperită cu pocale și cupe de aur, o colecție fără preț, comori aduse din multe țări, de multe veacuri, ca daruri.

Înainte de încoronare au postit mai multe zile într'o mănăstire de la marginea orașului

ca să se facă vrednici de marea slujbă ca Împărați. În ziua aceasta ei trebuie să poarte singuri povara măreției și nimeni nu are dreptul să șadă la aceeaș masă unde vor fi serviți de purtătorii celor mai mari nume...

Masa este întinsă într'o cameră cu zidurile de aur, o minune bizantină. Coloane puternice sprijină bolta, sfinți bătrâni privesc reci la gloria trecătoare a acestor două Înălțimi care au venit să tulbure pentru un ceas liniștea templului păzit de ei.

Pe o fereastră tăiată în bătrânele ziduri, câțiva au dreptul să privească pe Suverani la prânzul lor singuratic...

O întâmplare sguuitoare a lăsat o urmă de sânge în zilele acestea de mărire. La marea serbare populară, pe câmpul întins unde se adunase poporul satelor ca să capete haine, hrană și amintiri cu portretul Țarului, ca fiecare să ducă cu el chipul lui până în cele mai depărtate locuri ale împărăției, trebuia să meargă și perechea imperială cu tot alaiul

oaspeților de regi și principii, să privească împărțirea darurilor la mii și mii de săteni, chemați din cele patru colțuri ale țării.

Dintr'o nenorocită greșală de organizare s'a produs o învălmășeală, o ciocnire grozavă și multe sute de oameni, femei și copii, veniți ca să se veselească, și-au pierdut viața printr'o întâmplare sângeroasă, mai sinistru chiar ca o bătălie.

A fost ca o umbră aruncată asupra tuturor ceremoniilor și festivităților. Țarina înclinată spre melancolie a fost grozav de impresionată și glasuri șopteau că a fost o prevestire rea pentru Domnia care începea.

Incepută în sânge, zicea lumea, va fi sfârșită în sânge...

* * *

În anii următori am fost de multeori împreună cu Țarul și cu Țarina. Deși datorită felului său straniu de a se purta niciodată nu s'a putut stabili prea multă apropiere, totuși sentimentele de afecțiune ale lui Nicky și ale mele rămăseseră aceleași.

Că n'au fost la înălțimea speranțelor pe care poporul rus le pusese în ei am aflat-o din ceea ce auziam de la mulți cari reprezentau toate clasele societății. Totdeauna când veștile acestea ajungeau până la mine mă întristau.

Căci Țarul Nicolae a avut și înclinări bune însă totdeauna se părea că o putere tainică îl oprește și-i dărâamă tot ceea ce crezuse că poate clădi.

Mulți ani au trecut în așteptarea zilelor mai bune. Apoi șoapte au început să se răspândească împotriva curții și a felului ei de viață.

După obiceiurile străbune, Țarii Rusiei luau totdeauna parte la toate evenimentele publice. Nici o sărbătoare mare nu putea să fie celebrată fără ei. Vraja neobișnuită care îi înconjură alcătuiă punctul de legătură dintre cei de sus și cei de jos. Incetul cu încetul, azi dintr'un motiv, mâine din altul, Țarul Nicolae și Țarina Alexandra au renunțat la viața publică. De multeori piedica a fost sănătatea Țarinei. Și cum ea nu putea suportă să-l știe

pe Țar mergând singur, când nu putea merge și ea la o ceremonie, încercă să-l rețină și pe el. Înainte să dobândească un moștenitor al tronului a avut patru fete. Cu ambiția-i nemăsurată, bolnavă, șirul acesta de desamăgiri i-a accentuat și mai mult neîncrederea în viață. Când s'a născut moștenitorul atât de mult așteptat, sănătatea îi eră șubredă; o boală ascunsă și primejdioasă îi făcea viața nesigură. Aceasta a fost prea mult pentru o femeie înclinată spre tristețe și cu o atitudine defensivă în viață, față de toți.

Nu poate fi îndoială că Țarina poartă răspunderea cea mare pentru drumul urmat de soțul ei. Ea l-a descurajat când trebuia să-l sprijine în hotărârile lui, ea a întrebuițat toată influența ei ca să-l călăuzească pe o cale care nu eră cea dreaptă, ea l-a ținut pe loc când trebuia să-l împingă înainte, ea a strecurat și în sufletul lui neîncrederea pe care ea o avea în viață. Trebuie însă să se recunoască: Țarina își închipuia că este pe calea dreaptă, că niciodată nu s'a îndoit de puterea ei de a

judecă și că totdeauna a crezut că tot ceea ce făcea era pentru binele soțului ei, pentru binele țării și a poporului. El era slab, ea avea voința mai puternică și de aceea l-a dus pe calea întunecului, socotit de ea lumină.

Țarina era una din personalitățile strănii cari se ivesc rar în istorie. Puterea lor tăcută stă la pândă și împrăștie nenorociri împrejurul lor. Te cuprinde mirarea necunoscând de unde poate eși tainica lor forță.

Poate că Țarina Alexandra își iubiă soțul, e sigur că își adoră copilul, însă atitudinea ei față de oameni era plină de neîncredere și resentimente. Fiind așezată în fruntea tuturor și fiind stăpâna soțului ei, avea în mâni o putere neobișnuită. Dacă în inimă ar fi sădit iubirea ar fi putut face minuni, însă ea judecă și se îndoiește de ceilalți oameni; totdeauna cântărea bob cu bob pe fiecare om ca și cum fiecare ar fi voit să-i răpească un drept. Socotindu-se pe ea cu mult superioară celorlalți, își închipuia că a fost așezată atât de sus numai ca să arete oamenilor greșelile

lor. Și fiindcă felul ei de a fi nu putea să atragă iubirea, a început să urască.

Aparținea femeilor acelor nefericite care se socotesc veșnic neînțelese și trăiesc în credința că sufletul lor este de o esență atât de superioară, încât lumea nu poate să priceapă nici idealurile, nici gândurile lor.

Dintre toate făpturile, femeia neînțeleasă răspândește cea mai multă nenorocire, ea nu-și găsește locul în nici o împrejurare, ține să rămână totdeauna cu jelaniile ei, care sunt dreptul ei cel mai sfânt!

Astfel de ființă eră Tarina și în ultimii ani tendințele ei bolnăvicioase erau așa de pronunțate încât unii începuseră să creadă că n'ar fi în toate mințile. Însă cei cari o cunoșteau spun că de multeori eră foarte înțeleaptă și simțitoare. Convingerea nestrămutată că eră chemată să lumineze pe ceilalți o făcea să nu asculte cuvintele altora, crezând numai în judecata ei greșită și căzând astfel pradă șarlatanilor care stau la pânda sufletelor întunecate în neîncrederea lor singuratică.

Ce a avut ea din puterea stăpânitoare-
asupra soțului n'a fost niciodată deplin înțeles.
A iubit-o el cu adevărat? A tremurat voința
lui mai slabă în fața ei? L-a stăpânit ea
prin misticismul firei lui? Nimic lămurit nu
se poate spune.

Un lucru nu se poate tăgădui: influența
ei, care cu timpul a devenit mai puternică și
mai fatală, până când în cele din urmă ne-
fericitul Tar, care avea instinctul adevărului
într'o mare măsură, a fost târât în întunerecul
de unde niciodată n'a mai fost sortit să iasă.

♀ Mai sunt sigură și de aceasta: femeia
amăgită își închipuie că ea singură a găsit
adevărul, căci așa sunt tragediile sufletelor
cari și-au pierdut credința în viață și oameni,
a sufletelor care nu știu cum să iubească. Ea
n'a știut cum să iubească și, pentru mine,
aceasta e pricina groazniciei prăbușiri. Căderea
ei a adus căderea soțului pe care își închipuie
că-l salvează, ruina fiului adorat, desastrul
marei împărății, pe care voie să o păstreze in-
tactă pentru copilul ei, pe care speră să o treacă.

lui neatinsă și nemișorată. Căci Alexandra visă că fiul ei va cârmui autocratic, și de aceea încercă să păstreze autocratismul în cea mai mare împărăție a Europei!

* * *

În primăvara anului 1914 am mers pentru ultima dată în Rusia, invitați special la Tarscoe-Selo.

Ni s'a făcut o recepție oficială și totuși călduroasă, eram înconjurați de toate onorurile și totul se făcuse ca șederea noastră să ne fie cât mai plăcută. Totuși în atmosfera palatului lor eră ceva care împiedecă să te simți bine. În exterior eră încă aceiaș strălucitoare curte de altădată: aceleași santinele, aceiași ofițeri și aceiași curteni, însă toți păreau numai un paravan îndărătul căruia alții se mișcau, alte figuri întunecate și furișate, a căror influență nemărturisită nu aveà nimic cu lumina zilei. Aveai impresia că ceva nevăzut și apăsător plutià ca o tainică putere, care țineà curtea în stăpânire.

✧ In ceasurile petrecute cu Maiestățile imperiale vorbiam despre cele mai firești subiecte. Împărăteasa se mai subțiasse, fața ei părea mai austeră, buzele strânse formau o linie aspră și dreaptă; și acum, mai mult ca altădată, părea că privește la toți ceice nu erau în stare să priceapă superioritatea de nepătruns care făcuse din ea o ființă aparte.

Dincolo de aparența curții, dincolo de liniștea exterioară și viața unită de familie se simția inspirarea lui Rasputin!

Fetele erau vesele, simple, inimoase, râsul lor era sincer și ochii lor priviau drept într'ai noștri. Moștenitorul tronului era un copil rău și răsfățat, căci părinții tremurau pentru zilele lui.

✧ Tarul era tot omul liniștit și sfios pe care l-am cunoscut totdeauna, cu ochii căprii, visători și cu buzele blânde gata să spună numai cuvinte bune. O schimbare însă se petrecuse în el: părea că încetul cu încetul cade sub o influență hipnotică împotriva căreia nu mai poate lupta. Visătorul care atât de mult timp

trăise în el parcă că a lăsat locul unei puteri întunecate, care căută să pună stăpânire pe sufletul și trupul lui.

Stăpânitoarea Țarină păziă cu gelozie puterea care și-o asigurase; veghea cu ochi bănuitori pe oricine.

Ceva straniu care te înghețâ porniă din întreaga ei făptură; nici o licărire de căldură și nici o scânteiere nu ușurâ chinul simțit în prezența ei. Niciodată nu mănecă aceleași mâncări ca și ceilalți. Pentru ea se gătiă special, mâncări fără gust, bucate mânăstirești ca și cum s'ar fi despărțit de toate lucrurile pământeste și n'ar fi putut să mai atingă mâncarea din care se înfruptau ceilalți muritori.

Arareori dacâ luâ parte la vreo ceremonie oficială. Când mergeam la St. Petersburg, mergeam cu Țarul și cu fiicele lui, împărăteasa Alexandra găsiă totdeauna în sănătatea ei un motiv binecuvântat ca să rămână acasă.

Cu toată înfățișarea de vieată aproape-monacală, aveâ o voință coplesitoare de a domina, o voință de a se amestecâ în tot ceea.

ce priviã treburile statului. Sfãtuitã de glasuri oculte în cari credea, ea stãruiã sã facã sau sã înlãture miniștri, sã schimbe generalii și demnitarii curții, sã răstoarne și sã ridice oameni în situații importante. Prietini încercați și slujitori devotați erau izgoniți la porunca ei, și orice glas se ridicã ca sã protesteze erã silit sã tacã sau erã pedepsit pentru cã vorbise.

Cu noi, oaspeții ei, erã foarte curtenitoare, însã nu puteam sã nu simțim cã ea tolerã prezența noastră numai fiindcã știa cã nu vom tulburã prea multe zile singurãtatea sfântã a vieții sale. Ea ascultã spusele noastre cu un fel de zãmbet de superioritate liniștitã care puneã o mare distanțã între noi și ea.

De câteori o priviam, șezând liniștitã și rigidã în mijlocul nostru, la o distanțã disprețuitor simțitã pânã la fiecare cutã a hainei, mă întrebam miratã dacã nu vãzuse chiar atunci pe sfãtuitorul ei straniu și grozav și simțiam cã mă înspãimânt de umbra care o urmãriã. Încã frumoasã, fața ei nu-și schimbase

expresia, aveà ceva inchisitorial, ceva fanatic, care mai degrabă distruge decât uită

Un tablou îmi răsare încă viu în minte: viziunea unei cripte supt o biserică, ridicată decurând în parc, de perechea imperială. Cu mare mândrie mi-au arătat-o ficele Țarului.

În toate timpurile arta bisericilor m'a vrăjit mai mult ca oricare alta, și templul acesta mic erà o comoară.

Biserica erà o clădire neobișnuit de frumoasă, m'au interesat însă mai mult criptele: un șir întreg, boltite, zugrăvite original, dând una într'alta, grămădind în ele multe comori. Lucruri de o valoare neprețuită și mai ales de acelea care sunt mult atrăgătoare pentru mine: icoane vechi zugrăvite în aur, încadrate în metale prețioase, frumoase policandre lucrate în argint și în aur, mantii de brocart cu broderii grele sau cu desemnuri țesute în cele mai armonioase culori, așa precum pot să fie numai stofele vechi. Apoi cruci, candelă și cădelnițe în formele cele mai neașteptate și totul scădat într'o lumină misterioasă care

îmi umplea sufletul de respect și îmi făcea inima să-mi bată ca de o revelație sfântă.

La vederea acestor minuni de artă mă gândiam la învierea altor vremuri. Însă svonuri străni despre locul acesta, unde doriam să fiu cuprinsă numai de gânduri sfinte, au ajuns până la mine. Se spune că pe când rugăciuni erau cântate în biserică, Țarina, în cripta uimitoare cu lumina misterioasă, ședează în fața sinistrului ei sfătuitoare și a stăpânului care o supunează la pocăințe grozave care trebuiau să ducă la mortificare.

Vedeniile acestea erau umbrele criptelor și deși sufletul meu nu le putea pricepe, totuși păreau că mă năpădesc ca stafile.

Aceleași vedenii îmi răsăriau în față când luam ceaiul cu Țarina Alexandra. Înfășurată în rochii de mătase de culori gingașe, încărcată de giuvaeruri, șiruri de mărgăritare îi atârnau descori până la picioare, căci deși de-abia dacă mai ieșea uneori în lume, totuși păstrase o ciudată pasiune pentru pietrele prețioase. Cu toată viața simplă pe care o ducea, iubirea

pentru lux și nestemate o avea și nu se gândia să-și împartă comorile cu alții, după datina celor ce fuseseră înainte pe tronul Țarilor. Nu avea nimic din proverbiala generositate a Rușilor.

Femeia aceasta mândră de care nu se putea apropia nimeni era aceiaș despre care se credea că se pleacă umilită în fața voinței unui simplu țaran. În jurul acestui nume erau țesute un șir întreg de legende, legende atât de întunecate că s'ar potrivi mai bine în evul mediu decât în zilele noastre.

Da, aceasta era femeia la masa căreia am stat, căci de fapt era mai mult masa Țarinei decât a Țarului. El își luase locul care îi fusese arătat și încetul cu încetul hipnotizat să creadă că acela era locul convenit lui, singurul loc pe care putea să-l aibă...

* * *

Ultima dată l-am văzut pe Țarul Nicolae la Constanța, într'o frumoasă zi de vară în anul 1914, când a venit cu mare pompă să viziteze țara noastră și pe bătrânul rege Carol.

A venit pe marea neagră, marea neagră care în ziua aceea eră de un albastru strălucitor. A venit pe yachtul lui măreț, înconjurat de vapoare de războiu și poporul nostru l-a salutat cu veselie ca pe cel mai mare cărmuitor al celeii mai mari împărății din Europa. Și acest mare cărmuitor venise să câștige alianța micii noastre țări.

A fost primit cu mare onoare și cu multă bucurie.

Inima mea eră plină de lumină în ziua aceea și mă bucuram și eu mult.

Fiind din neamul meu, eram, firește, cea mai deaproape cu ei și pe casa lor plutitoare, despărțiți de influențele primejdioase care pătrunseseră în palatele lor, păreau mai aproape de cum îi cunoscusem în tinerețea mea: reprezentanți vrednici ai puternicei case a Romanovilor.

În ziua aceea împărăteasa Alexandra eră oaspetele meu, ceiace, firește, a modificat în mod simțitor situația noastră reciprocă. Eu eram conducătoarea și până la un punct tre-

buiă să se mulțamească cu ceiace i se ofereă. Fără îndoială o nuanță de condescendență eră în toate vorbele și în toate gesturile ei și în cele douăsprezece ceasuri cât a fost oaspetele nostru a făcut cele mai laudabile sfortări ca să se scoboare din înălțimile ei în mijlocul nostru.

În ziua aceea o lumină de sărbătoare învăluise albul nostru port de mare. Soarele trimeteă razele sale asupra tuturor lucrurilor, raze vesele, și un mare simțământ de bunătate pentru toți oamenii îmi cuprinsese inima.

Eram fericită că Țarul venise să onoreze țara noastră și știam că bătrânul Rege eră vesel. El se uită la mine și pricepeam că totul merge bine.

Și totul a mers cum trebuia. Ordinea a fost perfectă și recepția caldă și entusiastă. Ceremoniile n'au fost prea lungi.

Constanța eră numai flori și la capătul fiecărei străzi marea scânteia albastră ca safirul.

Nici un incident n'a tulburat ziua aceea și când oaspeții noștri au plecat din port, au

fost întovărășiți de strigătele entusiaste ale tuturor celor cari îi primiseră dimineța.

De sus priviă cerul cu miile de stele și marea întunecată răsufă ca un uriaș adormit.

Am stat multă vreme și am privit cum se îndepărtă yachtul. O umbră înconjurată de alte umbre mișcătoare, așa a alunecat de la țărnițele noastre, a alunecat ca o iluzie dintr'o zi, ca o iluzie din viața mea.

Aceasta a fost ultima dată când l-am văzut pe Țarul Nicolae, în gând l-am mai văzut însă de multeori.

* * *

Marele războiu a izbucnit în luna August a aceluiaș an și mobilizarea Rusiei a fost una din surprinderile care a umplut inimile aliaților cu cele mai mari speranțe.

Cel puțin oficial Țarul eră încă idolul poporului său. Din zilele acelea am văzut fotografiat un tablou care m'a fascinat prin frumusețea și înțelesul lui simbolic.

Țarul călărește printre șirurile de trupe în genunchi. Cât de departe poate să vadă.

ochiul sunt numai șiruri de soldați îngenunchiați, cu capetele plecate.

✶ Tarul Nicolae pe un cal negru trece încet printre șirurile mulțimei aceștia înarmate. E îmbrăcat în aceiaș uniformă verde-închis și poartă aceiaș căciulă rotundă de astrachan pe care o purtă în ziua solemnă a intrării în Moscova.

Fața lui s'a schimbat însă foarte puțin, abia se poate observă câte toamne au trecut peste el. Buzele lui au aceiaș expresie bună și ochii lui poartă aceiaș lumină visătoare.

✶ În mână ține o icoană și toți soldații se închină. Iși dau seama oare dacă se închină și îngenunche în fața sfintei icoane, sau în fața chipului acestuia cu ochi buni, înfățișând puterea pe pământ.

✶ Era simbolul atitudinii Rusiei față de Stăpânul ei, a credinței mistice a Rușilor în «tătucul lor», cârmuitorul inimilor și soartei lor.

După doi ani și jumătate o altă fotografie a Tarului m'a emoționat zguduitor.

Tarul în grădina lui de la Tarscoe-Selo,

prizonier, șade pe trunchiul unui arbore tăiat. Mânile sunt împreunate pe genunchi, ca și cum ar fi încătușate în lanțuri grele, ochii sunt speriați, fața trasă și buzele blânde sunt chinuite de durere.

Ca unul care a văzut grozăvii și chinuri peste putință să le înfrunte, se uită în gol și are o privire ca și cum gândurile l-ar duce înapoi la zilele unei glorii imposibile, care odată a fost a lui.

La spatele lui trei soldați bolșevici se sprijină în arme. Ochii lor aspri sunt țintuiți, cu un amestec de dispreț și de indiferență, asupra omului pe care îl păzesc, omul care a fost cârmuitorul inimilor și a soartei lor.

Un tablou tragic și înfiorător de la care nu puteam să-mi iau ochii.

Simțiam că trebuie să-i spui cuvinte de mângâiere acestui prizonier singuratic, să-i întind mâinile ca semn de prietenie și înțelegere și nu puteam să fac nimic, nimic. Aceasta a făcut prăbușirea lui atât de groaznică: nimeni nu s'a ridicat pentru el, nimeni! Nimeni n'a încercat să-l salveze.

Intr'o zi a văzut cum se năruie toate: putere și glorie, situație și avere, speranțe și visuri, lealitate și prietenie, armate și slujitori și chiar aceia care erau din acelaș sânge și neam cu el . . .

Și totuși a fost un om bun și odată a avut viziunea păcii pe pământ . . .

Și ochii lui speriați păreau că întrebă pentru ce? Ce înțeles au toate lucrurile astea?

Și eu, ca mulți alții, mi-am pus aceiaș întrebare: Pentru ce? Care-i înțelesul?

Însă nu voi cercetă în paginile acestea adevărurile nepătrunse. Și n'am scris rândurile acestea ca predicator și nici ca filozof, ci ca una care l-am iubit și mi-am adus aminte de omul acesta care acum e al trecutului. Și de aceia mai curând voi chemă aici cuvintele unui Rege din alte vremuri, care, privind la lunga cale umblată de el a spus aceste cuvinte pe cari, în ceasurile de amărăciune, tot Cărmuitorul de pe pământ e înclinat să le repete.

»Ce prisosește onțul din toată osteneala sa, care se ostenește supt soare?

»Neam trece, și neam vine, și pământul în veac stă.

»Văzut-am toate lucrurile care se fac supt soare: și iată toate sunt deșertăciune, și alegerea duhului.

»Ce este strâmb nu se va putea îndreptă, și ce lipsește nu se va putea număra.

»Și am pus inima mea, să cunoască înțelepciunea, și cunoștința, pilde, și știință: și am cunoscut eu că și aceasta este alegerea duhului.

»Căci întru mulțimea înțelepciunii mulțimea cunoștinții este și cel ce adaugă știință, adaugă durere.

»Și n'au cunoscut omul vremea sa: ca peștii ce se vânează în mreajă rea și ca paserile care se prind în laț, așa se prind fiii oamenilor în vremea rea când cade peste ei fără de veste.»

Și acelaș rege înțelept și-a sfârșit lungă lui cuvântare asupra deșertăciunilor lumii cu aceste cuvinte:

»Și mai mult decât acestea, fiul meu, iea aminte:

»Teme-te de Dumnezeu și păzește poruncile
lui; aceasta este toată datoria omului.

»Căci Dumnezeu va aduce tot lucrul la
judecată, cu taina lui, fie bun, fie rău. Amin«.

Bicaz, Septembrie, 1918.

Resurrectio.

Când mă gândesc la cei doi ani de războiu, viziuni fără număr îmi răsar în minte, viziuni de războiu, însoțite de lacrimi și de speranțe. Trebuie să mai treacă vreme până când vor căpăta o conturare sigură; trebuie să se cristalizeze, să se limpezească pentru ca cineva să cuteze să le aștearnă pe hârtie. Acum nu pot decât să privesc calea lungă, întunecată și spinoasă. Din haosul suferințelor voiu înfățișa numai câteva icoane pe care poate că și inimile altora și le vor aminti. Câteva îmi împovărează sufletul și îmi vor stă înaintea ochilor groaznice și chinuitoare până la sfârșitul vieții.

Zăpadă și ger, ploi și noroaie, drumuri

lungi prefăcute în mocirle pe unde de abia mai poate să-și facă loc câte o căruță. În depărtarea negurilor desnădăjduite, văd satele risipite unde trupele noastre stau în bordeie, singurele adăposturi pe care le puteau afla după o jalnică retragere.

Am înaintea ochilor mizeria neagră pe care o îndură ostașii noștri, cad în genunchi, îmi cuprind fața în palme și mă rog lui Dumnezeu! Mă rog lui Dumnezeu pentru toate viețile jertfite, mă rog pentru cei cari au murit părăsiți și neștiuți, mă rog pentru cei cari au fost îngropați cu miile fără rugăciune și fără preot, mă rog pentru mulțimea celor fără nume care aveau acelaș drept la viață ca tine și ca mine, mă rog lui Dumnezeu să-i ierte și să dea odihnă sufletului lor în locurile de verdeață unde nu este nici durere, nici alinare.

Oricare dintre noi a cetit în cărțile de istorie grozăviile retragerilor : oameni degerați, zdrențuiți, istoviți, împletecindu-se prin sloată bătută de viscol și spaimă, cu ochii rătăciți spre zările pe care nu știu dacă le mai pot

ajunge; risipiți dealungul drumurilor fără sfârșit, grămezi sinistre pe jumătate îngropate în zăpadă deasupra cărora corbii fac roată, mormane, care de departe pare că sunt oameni.

Scriitori și artiști mari au scris și au zugrăvit ororile acestea, însă niciodată nu m'am așteptat ca în viață să văd cu ochii mei lucruri închipuite numai în întunecimile iadului. Niciodată n'aș fi crezut că viața oamenilor, adăpostită de o civilizație liniștită, va fi pusă în fața unor realități atât de înfrorătoare. Războiul a sfărâmat toate îngrădirile și ne-a aruncat năprasnic înapoi la vremurile pe care le socoteam apuse pentru totdeauna.

Însă vremurile acestea au venit asupra noastră, închipuirile sinistre erau iarăși realități, strigătele uitate a sute și mii de generații erau acum strigătele copiilor noștri și la grozăviile războaielor de altădată s'au adăugat invențiunile științei moderne, știința aceasta modernă care în zilele iluziilor fericite ne făcea să credem că suntem aproape de zei. Armatele de acum nu mai erau cete de oameni

cari aveau meseria armelor, ci lupta eră între popoare, fiul omului împotriva fiului omului; o jertfă cerută din fiecare casă, de la fiecare inimă și de la masa fiecăruia lipsiă unul sau mai mulți!

Realitățile războiului le-am trăit, și în tăcerea camerei mele îmi răsar deseori în minte și mă vor urmări întreaga vieată.

În satele depărtate, unde retragerea silise regimentele noastre flămânde și ostenite să-și caute odihnă, lipsiă totul. Eră iarnă și lipsiă hrana și îmbrăcămintea, adăpostul și lemnele de foc. O boală ciudată și necunoscută adusă de lipsă, de foame și de mizerie a început să se furișeze printre cei istoviți, ca un dușman ascuns și nevăzut. Ostașii viteji cari porniseră să stea în fața dușmanului trebuiau deodată să înfrunte gerul, foamea și boala.

Abiă încetul cu încetul am putut afla ceiace se întâmplă în satele depărtate și atunci a trebuit să încep o muncă uriașă care eră deseori zădărnicită de un haos de greutate. Drumurile erau împotmolite, automobilele nu mai

puteau merge, caii muriau de foame. Cel mai mic ajutor pe care voiam să-l trimit, sau să-l duc eu însămi întâmpină greutăți de nedescris. Strigătele după ajutor erau tot mai desnădăjduite, ceva trebuia să se facă, nu puteam rămâne cu brațele încrucișate.

Îmi aduc aminte, da, îmi aduc bine aminte de ziua când am mers într'un sat nu departe de capitala refugiului nostru.

Incepuse desghețul, toate erau posomorâte, fără nădejde, și frumusețea pareă că a fost ștearsă de pe pământ. Câmpurile acoperite cu zăpadă erau presărate cu pete negre și murdare. Cadavre care trebuiau înmormântate zăceau în mormane hidoase deasupra cărora corbii făceau roată ca niște nouri întunecoși. De o parte și de alta a drumului erau înșirate stârvuri de cai împrejurul cărora se furișau câni lihniți cari își arătau capul și ghiarele mânjite de sânge; păreau adevărați lupi flămânzi.

Am ajuns în sat. Un sat mare de case sărăcăcioase și de bordeie răzlețite pe coasta

unui deal. O biserică de lemn ruinatedă privia din vârful dealului ca un păstor ostenit și bătut de vânturi, care, înfrânt de desnădejde, nu mai poate să facă nimic pentru turma lui părăsită și flămândă.

Bordciele păreau că se topesc și ele cu zăpada, păreau că se prefac în grămezi de noroi.

Și aici desghețul descoperise murdării și urîtenii de nedescris; și aruncându-mi privirea peste umbrele palide din locul acesta al desnădejzii am priceput pentru ce nici o muncă nu mai putea să aibă spor.

Par'că nu mai erau oameni! Niște stafii rătăcite în ghiarele unei grozăvii fără nume, făpturi cu obrajii supti și ochii speriați cari priviau fără înțeles la femeia care venia să-i ajute! Unii ședeau pe prispe, alții pe grămezile de gunoiu, alții își sprijiniau spatele încovoiate de zidurile noroioase ale caselor, pe când de pe acoperișuri picuri mari și negre cădeau pe capetele lor plecate.

X Cățiva, îmbrăcați în zdrențe, se târau prin moroaie, cu cismele rupte, fără să știe încotro.

Unul se sprijiniă într'un băț și mă priviă
țintă cu ochii lui înfundați, cu privirea de
nebun. Fața lui păcă mai mult o tidvă, fiecare
os se vedeă de supt pielea uscată și întinsă
ca un vechiu pergament pătat cu umbre vinete.

Toți erau bolnavi, bolnavi de o molimă pe
care abiă începeam s'o cunoaștem și ne eră
cu neputință s'o înlăturăm, căci duceam lipsă
de toate.

«Unde-i doctorul?» am întreat. «Zace de
friguri» a fost răspunsul. «Și ofițerii?» «Și
ei sunt toți bolnavi». Și așa eră; aproape toți
cei cari ar fi putut să ajute erau doborâți de
aceiaș boală. Nefericiții rămâneau singuri și
muriiau, muriiau cu sutele.

In bordeie spectacolul eră și mai înspăi-
mântător. Boala zăcă la un loc cu moartea,
pe grămezi de paie, cadavre cu ochii sticlind-
la tavanul crăpat erau întinse lângă aceia cari
nu trecuseră încă în lumea umbrelor.

Când a venit primăvara, drumurile au fost
dezăpezite și puteam să mă mișc mai liberă;
însă primăvara a fost târzie, noroaiete erau.

până la genunchi și uneori, ca să ajung într'un sat, trebuia să merg pe jos. Oriunde ajungeam nu întâlneau decât nenorociri, molimă și desnădejde.

Ajutăm oriunde puteam și mulți alții ne-au venit în ajutor și au muncit cu inimă, dar cu toate silințele noastre au fost clipe grozave când ni s'a părut că vom rămâne fără oaste. Moartea rărise atât de grozav rândurile încât regimente întregi păreau că s'au topit și în suflet mi se strecură spaima când mă uitam la miile de cruci din cimitire. Uneori câmpuri întregi au fost prefăcute în cimitire ca să poată cuprinde morții!

În orașe ne obișnuisem cu trâmbițele care nu mai sunau decât marșul de înmormântare. Spitalele gemeau, invalizii nu puteau înfruntă ostenele drumurilor. Adăposturi pregătite pentru ei nu erau, trenurile și căruțele nu-i puteau transporta și de mulțori ființele acestea nenorocite trebuiau să se târască pe jos, prin frig, prin zăpadă și prin noroiu, pe drumuri necunoscute. De multe ori n'au mai ajuns în

satele lor, ci au căzut ca oile pierdute pe marginea drumurilor; mulți au murit și s'au târît înapoi la spital ca să zacă câte trei într'un pat!

Nu voiu putea niciodată uita căruțele care aduceau bolnavii, muribunzii în oraș; eră ceva sinistru și totdeauna trebuia să mă opresc și să le dau o băutură, sau să le spun un cuvânt de alinare.

Am început să umblu prin mahalale și pe drumurile de la marginea orașului cu automobilul plin de provizii și de haine. Totdeauna aveam cu mine ceaiu fierbinte și rom, și de mulțori cuvinte de binecuvântare șoptite au ajuns până la mine.

Mi se sfărâmă inima de grozăviile pe care le vedeam și de durerea de a nu putea ajuta. Nenorocirea eră prea mare și năvălise deodată pe toate ușile.

Îmbulzeala din Iași eră așa de mare că nu mai eră nici o casă liberă. Rușii năvăliseră asupra orașului și puseseră stăpânire pe toate clădirile mai bune. În zadar cercetam, nu mai

eră nici un loc. Și nu puteam aduce nici scânduri ca să ridicăm barace, cum am făcut mai târziu.

Când nenorocirea cade asupra unei țări, o desorganizează în toate, și asupra noastră mai venise și năvălirea Rușilor. Țara noastră crunt lovită, care deabiă putea să se țină pe ea, trebuia să susțină și oștile nenumărate ale aliaților noștri, care nu și-au făcut datoria față de noi așa cum trebuia. Însă Rușii aveau provizii nesecate și de orice fel. Rușii au multe lipsuri și față de noi au păcăduit amar, însă și cei cari îi învinovătesc mai mult știu că Rușii sunt generoși și dau din belșug, din tot ceiace au. E adevărat că erau bogăți în provizii, dar iarăși e adevărat că niciodată nu și-au târguit bogățiile. Mai toate proviziile pe cari le-am avut în iarna aceia grozavă erau din Rusia. Plecam totdeauna cu mâinile pline și totuși alinam atât de puțin mizeria pe care o întâlneam la tot pasul. Mi se părea că nu vom mai avea ostași, căci nu mai vedeam decât umbre rătăcitoare în zdrențe.

După multă trudă am reușit să întemeiem

lagăre pentru convalescenți. Erau lagărele tristeței; mă duceam deseori să le văd și făceam silințe uriașe ca să le pot trimite haine.

Un lagăr eră aproape de oraș și deseori mă duceam să-l văd călare.

Când a venit soarele primăverii oamenii au ieșit să-și încălzească trupurile lor ca scheletele la razele lui tămăduitoare. Uneori se prindeau să joace hora. Un spectacol care îmi amintiă gravurile macabre din evul mediu cu »danțul morții«.

Stafii galbene, cu fețele palide, cu ochii înfundați în adâncul capului și cu părul tuns mărunt se țineau de mâni și jucau până ajungeau într'un extaz bolnav la sunetul a două viori scârțăite de doi țigani, frați de arme și de boală, și ei două umbre, întorși de la groapă. Păreau că săvârșesc un rit straniu în onoarea soarelui care s'a îndurat să-și trimită razele binecuvântate asupra nenorocirii lor.

Niciodată primăvara n'a fost mai mult așteptată, și nici într'un an n'am simțit atât de adânc chemarea la o nouă viață.

După iarna lungă, crudă și ucigătoare, viața părea o minune și cerul primăverii aducea în toate inimile o bucurie sfântă. Călăriam în galop pe iarba verde a câmpului și când spectrele care jucau hora simțiau că mă apropiu alergau să mă întâmpine cu chiote de bună venire. Calul părea că simte cum bucuria primăverii îi curge prin vine și deasupra cerul părea că aleargă și el.

Însă calului meu nu-i erau deloc dragi sărmanele aceste făpturi în zdrențe; totdeauna începea să tremure de teamă.

Ei se obișnuiseră să mă înconjoare, să strige, să-și arunce capelele în aer și chipurile lor stinse arătau o bucurie care mă mișcă adânc.

Mare osteneală aveam să-mi stăpânesc calul care sforăia și se frământă, cu ochii plini de spaimă și tremurând ca și cum puterea lui ar fi fost înfrântă de groaza mizeriei.

Totdeauna le aduceam tutun, bomboane și alte provizii și după ce le împărțiam, ca semn de mulțămire, începeau iarăși hora la sunetul

viorilor care țineau să fie vesele, însă de fapt nu se auzia decât o lungă și chinuitoare jelanie.

Pe urmă porniam iarăși la galop, urmată de strigătele lor. Povara sufletului meu mă apăsa și în lacrimi repetam: am rămas fără oaste... am rămas fără oaste...

.

Și a venit o zi, da a venit o zi...

Eră la 10 Maiu, sărbătoarea noastră națională, ziua de mulțămire și de bucurie pentru faptele glorioase ale țării.

In vremuri de pace și de belșug 10 Maiu eră totdeauna o zi de serbări, de parade, o zi când steagurile fâlfaiau de la ferestre.

Copiii mei au învățat s'o respecte ca pe o zăsfântă; eră ziua pe care ei o așteptau cu nerăbdare în fiecare an și o primiau fericiți.

Mi-aduc aminte de fericirea lor. Unul după altul, după cum i-a trimis Dumnezeu în lume, oricât de mici erau, veniau și ei la serbările de la 10 Maiu. Văd ochii lor de copii mirați cum privesc încântați la regi-

mentele care trec mândre, în uniforme strălucitoare. Deabiã s'au deprins să meargă și au învățat să salute drapelul. Căi le umple inima de bucurie, marșul muzicilor îi înflăcărează și râd, și țipă, și bat din palme.

Viziuni de strălucire și de bogăție când lumea întreagă trăia într'o fericire, care nu părea că poate să fie adevărată; viziuni de străzi pline de oameni veseli, viziuni de flămuri și de flori. flori multe aruncate de mâni care păreau că binecuvântează, viziuni care au trecut de mult...

În ziua aceasta de 10 Maiu altele însă sunt simțămintele noastre. Străzile au fost decorate, dar nu-i nici o risipă de culori și de flori. Mulțimea ne-a salutat cu bucurie, dar dincolo de fiecare zâmbet se citea o neliniște ascunsă și în adâncul ochilor fiecăruia se zăria o teamă. În mersul și gesturile fiecăruia vedeai o cumpătare care îți vorbea de o nouă înțelegere a vieții.

Ne-am dus pe un câmp întins afară din oraș. Simțiam că și ochii mei erau tulburați. Încercau poate să vadă lucrurile mai adânc.

să pătrundă nouri care atârnau asupra viitorului nostru, sau poate că încercau să uite vedeniile iernei? . . .

M'am întors să-mi văd copiii . . . erau cinci, unul nu mai erà! Cel mai mic nu mai erà la rând, dar i-am văzut zâmbetul de la ultima zi de 10 Maiu!

Erà o zi senină și soarele trimetea razele sale bogate pe câmpia înverzită. Nu se vedeà nici o uniformă strălucită, toate aveau o singură culoare, un amestec de cenușiu și verde ca pământul și iarba; strălucitoare erau numai steagurile și ele erau zdrențuite . . .

Inima mi se bătea cu furie, mi se părea că abià voiu cutezà să privesc șirurilo de ostași care așteptau să-i vedem.

Mă întrebam ce voiu vedeà, atât de mult eram obișnuită cu priveștiștea suferințelor încât sufletul meu uitase ce este bucuria. Deodată o emoție de fericire m'a zguduit și mă luptam ca lacrimile să nu-mi închidă ochii.

Apoi a început defilarea! Șir după șir, valuri tinere îmbrăcate în haina verde-cenușie a răz-

boiului, mulți, tot, mai mulți, cu pasul sigur și apăsător și cu fețele întoarse spre noi!

De unde veniau?, păreau că au răsărit din pământ! Unde erau zdrențele, cum se face că ochii lor privesc plini de încredere și curaj, unde mai sunt umbrele de acum două luni?

Eră cu putință? Să fie oare aceiași oameni? Ce efortări supraomenești ne-a dat iarăși oastea noastră? Cine i-a îmbrăcat, cine i-a hrănit, cine le-a dat o nouă putere de viață și o însuflețire pe care n'au cunoscut-o la începutul războiului?

M'am întors să văd emoția întipărită pe fața Regelui. Și el se luptă cu lacrimile, numai pe buza care îi tremură îi trece un zâmbet de mândrie. Ochii noștri s'au înțeles și n'am zis nici un cuvânt.

Simțiam că în clipa aceea toți trebuie să fie uniți de aceeași emoție sfântă care se revărsa asupra sufletului meu și m'am întors să văd și pe ceilalți din jurul meu. Printre ei erau mulți prietini, de neamuri felurite, unii din ei ne ajutaseră la munca noastră, privirea

mea a întâlnit ochii lor cu acelaș înțeles, ei au priceput tremurarea buzelor mele și când mi-aș strâns mâna am știut că aceasta erà o legătură pe care nimic nu puteà s'o mai sfârâme.

Da, ei înțelegeau că ziua aceasta erà ziua învierii, că regimentele care treceau valuri, valuri, erau ostașii mântuiți din ghiarele morții cu silinți uriașe. Da, erà o adevărată înviere, câștigată cu mii de lacrimi și plătită cu o muncă neîntreruptă, zi de zi, încât nu puteà fi primită decât în genunchi și cu mâinile împreunate pentru rugăciune...

Iunie, 1918.

Sâmbăta Morților.

Sâmbăta Morților..., o zi din an închinată celor trecuți în lumea cealaltă...

Sâmbăta Morților: ziua de pomenire, ziua de durere, ziua cimitirelor împodobite cu flori, ziua când lumânările ard la căpătâiul multor morminte.

Ziua când rugăciunile bisericilor se înalță pentru cei cari nu mai sunt... pentru cei cari s'au dus din lumea noastră...

Sunt mulți acei cari se roagă astăzi pentru morți?

Acum un an, pe vremea asta, eram cu toții la lucru; astăzi o liniște apăsătoare, înăbușitoare, s'a întins asupra țării noastre. Toată mișcarea, toată puterea de viață par'că a

apus, și cu ele par'că s'a stins și entuziasmul care ne susțineă sufletele și ne dădea nădejdi și curaj împotriva tuturor primejdiilor care veniau să ne înfrunte.

Acum un an, în ziua aceasta morții așteptau în mormintele lor ceasul când cei cari se luptau ar fi avut răgaz să-și amintească și de ei, să le pomenească numele și să aprindă făclii la mormintele lor... Și nu erau triști de așteptarea lor. Acolo, în lumea lor, cu mâinile cruciș și ochii închiși, așteptau veseli, căci știau că alții duc mai departe lupta începută de ei, lupta la care au fost părtași, lupta care trebuia să aducă libertate, biruință și glorie...

În anul acesta tunurile au conținut chemarea lor sinistră, sunetele de bătălie nu mai zguduie coastele munților; sângele nu mai este vărsat, acum este liniște; — este însă aceasta liniștea păcii?

Sâmbăta Morților! În anul acesta morții vor fi pomeniți, căci toți cei cari și-au unit puterile pentru o luptă dreaptă au fost siliți să lase armă să le cadă din mâni. Astăzi vor

păși și ei pragul bisericilor, unde mamele, văduvele, surorile și copiii se roagă pentru morți.

Și eu am îngenunchiat și m'am rugat pentru sufletele lor. M'am dus în liniștea colinelor umbroase, și acolo, nu departe de câmpiile de luptă, m'am rugat din tot sufletul pentru cei cari și-au dat vicața pentru un vis în care au crezut, pentru o credință pe care am împărtășit-o și eu cu ei, pentru un ideal înăbușit, însă nu ucis.

În anii durerii am învățat să mă rog. În zile mai norocoase socotiam că pricep înțelesul rugăciunii, dar, de când am băut atât de adânc din cupa amărăciunii, simt că am învățat să mă rog altfel și că acum, când vorbesc lui Dumnezeu, glasul meu are alt sunet. Inșă cât aș dori să fiu aproape de cei cari nu mai sunt, cât aș dori să stau de vorbă cu morții!

In ceasurile de îndoială, când pare că nici o rază de lumină nu mai ajunge până la sufletul meu, aș vrea să le strig că soarta lor este mai bună, că uneori luptele și sbuciumul sunt mai crude ca moartea, lupte tăcute,

mănuite, lupte care țin fără încetare, până când și curajul începe a slăbi și inima obosită și îmbătrânită începe a lăncezi...

Dar eu, Regina lor, trebuie să le trimit o altă veste, dincolo de lumea tăcerii care me desparte. Vestirea mea nu trebuie să fie vestirea descurajării ci a nădejzii!

Înainte ca marea suferință să fi venit asupra noastră, am scris odată o poveste în care am pus cuvinte străni în gura unui rege. Intr'o clipă amară regele s'a întrebat și a dat cuvânt gândului său: poate oare o inimă să fie atât de mare ca să îndure orice durere, poate oare o minte să fie atât de înțeleaptă ca să conducă milioane de oameni pe calea binelui, poate vitejia să fie atât de neînfrântă ca să țină piept oricărui dușman, poate un suflet să fie atât de drept ca să judece pe alții? Întrebări și gânduri care atât de curând m'au cuprins și pe mine. Și strigătul care a izbucnit de pe buzele mele în ceasul acesta a fost: da, o inimă poate să fie destul de mare ca să îndure orice durere!

Și inima aceasta este o inimă de femeie!
O, Morților! puteți voi să vă dați seama
ce înseamnă să fii mama unei țări sfâșiate
și sângerânde, a unei țări ai cărei copii își
întorc fața către ea și-i cer ajutor, și hrană,
și curaj, și dreptate, și nădejde! O mamă ră-
masă și ea săracă! O mamă cu mâinile legate
și gura închisă, care privește cu ochii îngân-
durați împrejurul ei și se întreabă mereu din
cotro ar mai putea veni ajutorul! O mamă
care să se împotrivească soartei fără șovăire
și fără să arate cel mai mic semn de oboseală
sau de desnădejde...

În ziua închinată morților am dorit să
mă smulg din mijlocul celor vii și să vă caut
pe voi, cari ați găsit liniștea, și pacea și odihna,
ca astfel, ceva din pacea regiunilor necunoscute
să se strecoare și în sufletul meu.

Sunt multe lucruri pe care doresc să vi
le spun astăzi, morților. Socotesc că cei vii
au o datorie de plătit morților, și de aceia
simt că curajul nu mă părăsește când mă
gândesc la această datorie; și chiar în clipele

grele, și când îmi ajunge de glasurile celor vii, eu tot stăruiu, căci voi, morților, mă ajutați... Țin apoi să aflați că eu cinstesc mormintele voastre, că cercetez locurile voastre de odihnă, oricât de departe și risipite ar fi, și că merg la ele ori de câte ori pot.

M'am acățat de locuri singuratice, de coaste prăpăstioase de munți, unde mă chemau cruci uitate. Erau locurile unde se dăduseră cele mai crâncene lupte și unde voi ați căzut înfruntând dușmanul și ați fost înmormântați în grabă, fără ca un nume să fie săpat și să amintească sfârșitul vostru.

Am fost în cimitire cu straturi bine rânduite unul lângă altul, unde de multe ori sunt îngropați câte zece într'un mormânt. Cimitire pline de flori, unde vin copiii și femeile cu lacrimi în ochi ca să se roage pentru odihna sufletului vostru.

Am fost în micile cimitire pustiite, unde movile stau îngrămădite una într'alta. Mici movile părăsite, deasupra cărora numai vântul suflă și cântă cântecele de jale. Nefericite-

morminte cercetate numai de puțini, cu crucile ostenite și umilite, acoperite de pulberea drumurilor.

Am fost în locuri de verdeață unde e mai plăcut să fii. Copacii înalți erau străjerii pe cari vremea nu-i poate schimba.

Și odată, pe la asfințit, m'am dus la o mănăstire liniștită, unde cel mai viteaz dintre viteji eră înmormântat la umbra unei bătrâne biserici de lemn. Eră o clădire înegrită de vreme, așezată într'o poieniță închisă de fagi uriași, împodobiți de frunzișul primăverii. Lângă biserică trei meri bătrâni erau încovoiați de greutatea florilor, ca și cum ei ar fi voit să ocrotească cu ramurile lor pe cei cari se odihneau supt ele.

Cele din urmă raze ale soarelui luminau ca o scânteiere dumnezeiască pădurea, florile și crucile care însemnau mormintele.

Uneori pe marginea drumurilor am dat de cruci singuratice, uitate, ca sufletele rătăcite; iar alteori zăriam cum din vârful unei movile o cruce mare stăpâniă câmpia ca un străjer

tăcut. Toate crucile acestea sunt de lemn, toate înegrite de soare și de ploaie, și la fiecare din ele m'am oprit și am șoptit în taină o rugăciune.

Lângă spitalul din apropierea frontului unde lucram anul trecut, la marginea râulețului care-și duce apele din munții senini în largile câmpii, este cimitirul unde merg de multeori.

Din țara copilăriei mele mi-au fost trimise semințe de răsaduri pentru morminte. Au trebuit să facă drum lung până să mă găsească, și de aceia unele din ele s'au uscat, și, cum anul acesta cerul nu s'a îndurat să trimeată la vreme ploaie pământului, puține din florile venite din țara depărtată au înflorit pe mormintele vitejilor noștri. Cele răsărite din pământul uscat și pietros se văd acum ochiuri albe, galbine, roșii, purpurii, o mică minune nu tocmai ușor de înțeles.

Patru ciobănași m'au ajutat să pun în rânduială grădina aceasta a odihnei; ei au împărtășit cu mine taina florilor gingașe, venite de peste atâtea mări.

Ochii lor mari, negri mă priviau cu mirare când le povestiam că eu, Regina lor, am venit din țara aceia depărtată ca să împărtășesc bucuriile și durerile lor și când le povestiam că și poporul acela e viteaz și credincios și luptă pentru aceiaș dreptate.

I-am învățat să îngrijească locul acesta de odihnă, i-am învățat că morții trebuie să fie totdeauna cinstiți, și mai cu seamă cei cari au căzut luptându-se pentru țară. Ei au înțeles cuvintele mele și când nu sunt acolo, ei sunt cei care îngrijesc de morminte.

De obicei în amurg mă duc la morminte, urmată totdeauna de ciobanii cari povestesc multe despre grădina atât de îndrăgită de Regina lor.

Cu ei colind printre morminte, și îmi amintesc pe mulți dintre cei îngropați, căci pe mulți dintre ei i-am văzut cum și-au dat sufletul. O cruce mare și puternică de stejar se înalță în mijlocul cimitirului, cu fața către munți, o cruce care poate fi văzută de departe... În ora asfințitului, când se lasă umbrele, crucea

uriasă își întinde brațele către cerul aprins, iar jos, de departe, râul de argint oglindește jarul din ceruri, și undele apelor devin roșii, ca și cum ar fi colorate în adâncimi tănuite de sângele multor jertfe.

La umbra acestei cruci am stat și am așteptat de multeori taina apusului, sorbind în sufletul meu frumusețea tristă a lunii, pe când buzele mele șoptiau rugăciuni pentru cei morții...

Sâmbăta Morților — e atât de firesc ca astăzi să mă întorc în grădina liniștii și acolo să cumpănesc jertfa atâtor vieți tinere, care ar părea că au fost răpite înzadar... Pentru ce atâtea lacrimi, atât de multă durere, atât de multă jale când țelul nu a fost atins? Unde-i înțelesul jertfelor? Unde-i înțelesul jertfelor, răspundeți voi, morților!

Poate că voi sunteți mai înțelepți ca noi și înțelegeți, și nu vă căiți. Poate că voi sunteți într'o lume unde nu este ură și luptă, într'o lume unde puteți întâlni dușmanul față în față, și vă amintiți numai că și ei au murit vitejește pentru un ideal în care au crezut!

Iar nouă ne-a rămas jalea și povara lacrimilor, și poate că pe pământ ochii plini de lacrimi au orbit și nu mai pot vedeà limpede.

Calea noastră a fost lungă și spinoasă, și presărată cu iluzii și visuri sfărâmate, dar credeți că am ajuns la capăt? O!, voi cei adormiți în pace, eu nu pot crede că aceasta ar putea fi adevăratul sfârșit al drumului nostru.

Acolo, la vatra unde nu am cutezat încă să mă întorc, mă așteaptă un mormânt, un mic mormânt, îngrijit de către alții, supt privirile acelora cari nu erau prieteni, pe când eu semănam flori pe atât de multe morminte. Iar în orele amurgului când stau printre voi, în locul acesta depărtat, simt că din tot ce mă înconjoară dorul mă cuprinde și mă duce la micul mormânt care așteaptă...

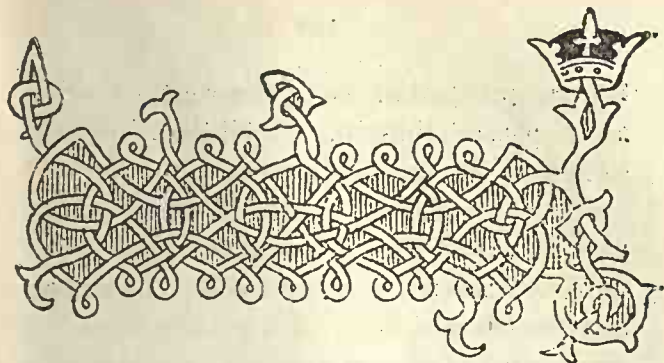
El a fost marea mea jertfă, marea întrebare, »pentru ce«, pe care sufletul meu a pus-o soartei! Și poate că așa a fost scris ca să fie smuls dela mine într'o clipă întunecată și să rămână acolo paznic, să rămână inelul de legătură cu toate câte au fost. Copil singuratic,

îngropat în bătrâna biserică, aștepți cu răbdare ca și toți cei căzuți și risipiți în lungul și în largul țării, aștepți liniștit ceasul învierii — ceasul când toți se vor înălța!

Dar, întorcându-mi fața de la cei trecuți în lumea cealaltă, vouă, celor îndurerăți de pe pământ, vă trimit acest cuvânt: »Am învățat să credem în ceasul învierii cu toată făptura noastră. Lăsați-ne legați de credința noastră. Nu lăsați sufletele voastre să șovăiască și credeți-mă că va veni ziua învierii, și în ziua aceasta nu vom sărbători numai învierea morților.

In Sâmbăta Morților, Iunie 1918.

X Tăcere.

Acum câteva luni am scris *Sâmbăta Morților*. Ca tot ce am scris în răstimpul celor doi ani de războiu, a fost ca să împărtășesc gândurile mele cu poporul meu, să-i vorbesc de durerea mea, ca și de a lui.

Dar când trebuia să dau la lumină rândurile în cari pusesem o parte din sufletul meu, mi s'a dat a înțelege că n'a venit timpul să-mi ridic glasul, că o Regină a cărei țară era în mâinile unui dușman neînduplecat, trebuia să tacă, să tacă orice sentimente ar avea!

Cum, nici despre morți să nu pot vorbi!

Să nu pot aminti celor în viață că cei ce zac în pământ, liniștiți, cu ochii închiși, așteaptă ca noi să ducem mai departe opera lor!

Așteaptă dela noi să dovedim lumii că lupta noastră a fost pentru o cauză sfântă și că nici unul din noi n'a pierdut credința în ziua cea mare a izbândeii.

Tăcere! N'au putut să-mi plece capul, să-mi sfărâme gândurile, să-mi smulgă credința din suflet și speranța din inimă, dar au putut să mă silească să tac — să tac și să privesc nedreptatea cea mare care se săvârșia.

Tăcere! Da, nu trebuie să vorbesc despre vitejii noștri, despre faptele și despre moartea lor glorioasă, nu trebuie să vorbesc cum ostașii noștri au pus stavilă cu piepturile lor dușmanului care năvăleă asupra scumpului nostru pământ.

Să nu mai vorbesc despre idealul nostru, să nu mai chem pe aceia cari ca și mine n'au șovăit nici o clipă, nu s'au îndoit și n'au dat niciodată înapoi.

Nu trebuie să-i adun împrejurul meu, să

nu le trimit nici un cuvânt, să nu trezesc
revolta în inimile lor!

Tăcere! Trebuie să tac, să nu zic nici o
vorbă și să mă arăt ca și cum aș consimți
la o pace, care nu este pace!

Trebuie să văd cum ne sunt răpiți munții
și închisă calea mărilor. Să merg în mijlocul
poporului, care a fost trecut dușmanului ca oile,
să nu le dau nici un ajutor, să nu le zic cu-
vintele scumpe: »ne vom vedeà, ne vom vedeà!«

Să privesc oastea noastră desarmată, împu-
ținată și umilită. Să îndur ca hrana să fie luată
de la gura populației noastre și să fie trimisă
în țara dușmanului. Trebuie să îngăduiu ca
spionii în toate colțurile să controleze viața
noastră, să las ca agenți stăruitori să uneltească
împotriva existenței noastre, să ne strice țara.

Nici în șoaptă nu trebuie să protestez când
prieteni sau aliații noștri sunt izgoniți din
țară. Trebuie să mă uit cum îi duc trenurile,
și cum noi rămânem singuri, fără ajutor, căl-
cați în picioare și uitați în mijlocul întunere-
cului și a tăcerii, care cade asupra noastră

ca o cortină de fier ca să ne despartă de ceilalți. Toate trebuie să le văd și să nu spun nici un cuvânt!

Țăcere! Trebuie să tac și să nu-mi ridic glasul când cauza în care credem este târîtă în noroiu, când tot ceia ce am săvârșit este osândit și toți cei ce ne-au ajutat sunt judecați ca făcători de rele, când nu ne mai este iertat să pronunțăm cuvintele de »Unitate Națională«.

Trebuie să tac și să văd cum cei slabi cad, își tăgăduesc credința, și își unesc glasurile lor cu ale acelor care osândesc, să-i văd și să nu pot striga: fiți bărbați. Să nu le strig: stăruți în credința voastră, fiți cu răbdare și hotărîre, căci acestea sunt numai zile de încercare, însă cauza noastră nu este o cauză pierdută, acum trecem prin întunec, dar lumina nu s'a stins, o văd încă sclipind ca o stea luminoasă care ne arată calea, chiar dacă e departe, foarte departe!

Da, trebuie să tac: căci Regina unei țări copleșite nu poate să-și ridice glasul.

.....

Nu poate să-și ridice glasul — Nu! Inșă poate să rămână credincioasă când alții șovăesc, poate să creadă când alții se îndoesc, poate să stea drept când alții se pleacă, poate să apere flacăra pe care unii încearcă s'o stingă!

În ziua aceia tristă când cu inimile sângerate aliații noștri ne-au părăsit, svârliți dintr'o țară chinuită pe care voiau s'o apere încă, oameni hotărâți, luându-și rămas bun, s'au uitat drept în ochii mei și mi-au spus: »credem în Tine, nu vei șovăi, Te părăsim pentru că așa a hotărât soarta. Tu ești flamura înfiptă de noi în pământul acesta apărât de noi împreună cu Tine. Rămâi neclintită, fi tare, ne vom întoarce«.

M'au numit flamura lor și în clipa aceia Eu nu eram decât o biată femeie care plângea. Mi-au spus că sunt rezistența pe care nimic n'o poate doborî.

Am trăit un ceas plin de amărăciune, osândită ca pentru o crimă și de aceia tăcerea mă apăsă ca o povară.

Am înfruntat ochi care încercau să mă

intimideze, care încercau să-mi arate pe ce cale primejdioasă mergeam și mă implorau să tac, să nu mă împotrivesc, să nu spun nici un cuvânt!

Iar când pomii erau în floare, pământul înverzit și o nouă vieață se urcă în fiecare rămurea, am fugit dintre oameni, am fugit dintre aceia care mă osândiseră la tăcere și întorcându-mi fața spre munți mi-am căutat adăpost la cei tăcuți, la cei morți!

Aceia credeau încă în cauza pentru care căzuseră. Vieața din pădurile verzi era ca o solie trimisă din adâncul mormintelor. În înțelepciunea lor morții știau bine că idealul nostru trăiește, că înfrângerea, ura, umilința nu pot sdrobi ființa noastră, că chiar dacă numai puțini vor rămâne credincioși, nici o putere de pe pământ nu o va putea sugrumă.

Mi-am simțit sufletul mai împăcat în locurile acestea depărtate, unde morții căzuți în războiu, ocrotiți de umbra bolții cerești, așteptau. Ei erau ai vântului, ai zăpezii, ai pământului, dar nu ai uitării. Tăcerea lor nu era tăcerea.

care batjocorește idealul, care ucide nădejdea și șterge trecutul, ei erau cuprinși de liniște. Răbdarea veșniciei se revărsase asupra lor, răbdarea supremei înțelepciuni care știe cum să aștepte.

Glasurile lor cari nu vor mai fi auzite pe pământ păreau că se întorc cu adierile primăverii și șoptesc cuvinte de mângăere inimii mele. Ei liniștiau mânia mea, potoliau furtuna din sufletul meu întunecat și mă ajutau să văd pe ceilalți într'o lumină mai frumoasă. Da, pe când rătăciam printre mormintele acelea risipite și smerite am simțit că și mulți dintre cei vii erau credincioși, că mulți, foarte mulți erau cu mine, slujitorii aceluiaș ideal, crezând în aceeaș credință și luând credință din credința mea.

Și dacă pentru o clipă nedreptatea a triumfat, dreptatea eră de partea mea și a celor mulți, a celor mulți cari în zilele acestea de încercare sunt părtași la tăcerea care mă învălue ca o mantie neagră ca noaptea . . .

Atunci am învățat că datoria mea este să mă gădesc printre cei cari sufăr, printre aceia pe-

·cari soarta i-a doborât și nenorocirea i-a zdrobit, să merg să ajut lipsa lor, să le ridic inimile, să le șoptesc că va veni lumina care se zărește dincolo de nourii întunecați ai desnădejzii.

Trebuie să tac, însă la cei mici, la cei încrezători, la cei apăsați și umiliți glasul meu putea să ajungă.

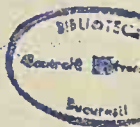
✕ Mi-aduc aminte că într'o zi a venit la mine un ofițer, unul dintre cei mai viteji, și mi-a spus că nu i-a mai rămas decât resemnarea, că în fața noastră nu mai este nici o speranță și că nici un om vrednic de acest nume nu poate să-și plece capul la toate nedreptățile.

— Și eu am gândit așa, i-am răspuns, în ceasul celei mai mari umilințe, am crezut că nu mai eră nici un loc pentru mine în țara aceasta pe care o iubiam, că n'aș fi putut îndurà lovitura grozavă a soartei, că n'aș fi putut suportà pacea! Însă când am înțeles că aș fi o nevrednică și o dezertoare dacă aș părăsi poporul meu tocmai în zilele când are nevoie mai mult de ajutorul meu, atunci am înțeles că durerea personală în asemenea vremuri nu

al tău dacă vei fi vrednic și nu vei lăsa să treacă clipa cea mare.

Măreț este ceasul împlinirilor, măreț ca și ceasul nașterii — și ca mama care își iubește copiii, cu atât mai dragi cu cât i-a fost mai mare chinul și suferința care le-a îndurat cu ei, te rog, poporul meu, dă-mi și mie un loc printre cei cari au întocmit o Românie mai mare și mai bună, pentru care am luptat cu toții împreună, în care avem o înflăcărată credință, Eu cu voi toți.

Noemvrie, 1918, Iași.

CUPRINSUL

	Pag.
1. Gândurile au aripi	3
2. De la inima mea la inima lor	5
3. Copilul meu	13
4. În Numele tău	21
5. Bucureștii	29
6. În iarna războiului	38
7. Vine Primăvara	62
8. Voluntarii Ardealului și Bucovinei	70
9. In Memoriam	75
10. Maica Pucci	92
11. Lacrimi	102
12. Prizonierii	112
13. Țarul Nicolae	118
14. Resurrectio	156
15. Sâmbăta Morților	173
16. Tăcere	185

înseamnă nimic. Crede cu aceeaș tărie ca și mine în cauza noastră, crede și gândește-te la ziua de bucurie când nu vom mai avea nici o îndoială, când vom sta iarăși alături de biruitori! Crede căci precum e sigur că soarele răsare în fiecare zi, așa sunt sigură că ziua noastră va veni!

Și ziua noastră a venit!

Zorile au răsărit, lanțurile au fost sfărâmate, norii cari întunecau soarele nostru au fost împrăștiați, stăpânitorii cari aruncaseră asupra noastră jugul robiei au fost bătuți de prietenii noștri, poporul nostru, țara noastră, speranțele noastre, idealul nostru sunt libere, libere!

Neînfrântă în ceasul de grea cumpănă, încerc să fiu înțeleaptă în ceasul izbândeii câștigate.

M'a zguduit adânc măreția evenimentelor. Prea înfiorătoare a fost prăbușirea dușmanului; și inimile cari au cunoscut atâta durere, simt că li se sparge pieptul de atâta bucurie.

Trebuie să ne deprindem iarăși să fim fericiți noi cari am plâns cu lacrimi amare.

Faceți ca timpul nostru să fie cumpătat, faceți ca imnurile biruinței noastre să fie cântece de slavă către Domnul.

Visul nostru de aur s'a împlinit mai presus de cutezanța nădejdlor noastre. Peste suferințele de ieri se înalță steaua luminoasă a viitorului nostru.

✓ Să stăm neclintiți, să nu cădem în rătăcire fiindcă ne-am ajuns ținta. Nu trebuie să uităm prețul jertfelor, nu trebuie să uităm câte vieți s'au pierdut, nici grozăvia care a suspinat de la un capăt la altul al pământului.

Tronuri s'au năruit, țări au fost răsturnate din temelii, popoare au fost zguduite, sforțări ne mai auzite s'au săvârșit, greutăți de nespus au fost îndurate și acum stăm în fața unei lumi nouă și necunoscută.

Românii mei! voi cari în sfârșit v'ați unit, voi cari, după veacuri de așteptare ați îndeplinit idealul vostru sfânt, fiți mari în ceasul bucuriei după cum ați fost mari în ceasul încercărilor.

Viitorul este al tău, poporul meu, al tău, dacă vei fi destul de tare ca să-l stăpânești,

2007

